

Univerzita Karlova v Praze

Přírodovědecká fakulta

katedra sociální geografie a regionálního rozvoje

Studijní program: Geografie

Studijní obor: Regionální a politická geografie

Ondřej Petrišče

Sociální a prostorová izolace seniorů

Social and spatial isolation of seniors

Diplomová práce

Praha 2014

Vedoucí diplomové práce: Mgr. Nina Dvořáková

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem závěrečnou práci zpracoval samostatně a že jsem uvedl všechny použité informační zdroje a literaturu. Tato práce ani její podstatná část nebyla předložena k získání jiného nebo stejného akademického titulu.

V Praze, 15. 8. 2014

.....

podpis

Děkuji paní Mgr. Nině Dvořákové za ochotu a vstřícnost při vedení diplomové práce, za všechny odborné rady a připomínky.

SOCIÁLNÍ A PROSTOROVÁ IZOLACE SENIORŮ

Abstract

Práce se zabývá hodnocením sociální a prostorové izolace seniorů ve vybraných lokalitách. Pro výzkum byly zvoleny dva různé typy prostředí a to Městská část Plzeň 4 – Doubravka a venkovská obec s periferní polohou – obec Pasečnice. Práce zkoumá, jaká jsou pozitiva a negativa daného prostředí pro tuto skupinu. Výzkum prováděný formou polostrukturovaných rozhovorů subjektivně hodnotí míru sociální izolace a rezidenční spokojenost seniorů v obou lokalitách. Zaměřuje se na oblast sociálních vztahů, bydlení, základních obchodů a služeb, dopravní dostupnost, volnočasových aktivit, bezpečnost.

Klíčová slova: sociální izolace, rezidenční spokojenost, senioři, město, venkov, občanská vybavenost

The abstract

This work deal with evaluation the social and spatial isolation in selected location. For resaerch were selected two different types of enviroment. City part of Pilsen – Doubravka and rural village – Pasečnice. This work researches the positives and negatives in their environment. The survey was conducted through a semi-structured dialogue which subjectively assesses the level of social and residential satisfaction in the the Down. Plzeň 4 – Doubravka and Pasečnice. The research is focused on social relationship, housing, primary shops, public services, traffic accessibility, leisure, and safety .

Key words: social isolation, residential satisfaction, seniors, city and country, public services

OBSAH

1 ÚVOD.....	7
Cíl práce a výzkumná otázka	8
TEORETICKÁ ČÁST	9
2 Kvalita života	9
3 Kvalita prostředí.....	10
4 Rezidenční spokojenost	11
4.1 Bariéry v rezidenčním prostředí seniorů	12
5 Sociální izolace seniorů	13
5.1 Důvody sociální izolace	15
6 Rezidenční spokojenost a sociální izolace seniorů ve městě a na venkově.....	17
METODIKA	20
7 Vymezení lokality	20
7.1 Lokalita Pasečnice	20
7.2 Lokalita Plzeň 4 – Doubravka	23
7.3 Seniori	25
7.4 Polostrukturovaný rozhovor	25
7.5 Příprava a průběh rozhovoru	26
7.6 Výběr a základní charakteristika respondentů.....	27
EMPIRICKÁ ČÁST	30
8 Vyhodnocení polostrukturovaných rozhovorů.....	30
8.1 Partner a příbuzní	30
8.2 Přátelé.....	32
8.3 Sousedské vztahy.....	34
8.4 Spolky, kluby, aktivity	38
8.5 Odchod do důchodu	42
8.6 Dopravní dostupnost	44
8.7 Možnosti nakupování	46
8.8 Lékařské služby	49
8.9 Dostatek zeleně	50

8.10 Bezpečnost.....	51
8.11 Spokojenost s lokalitou	52
8.12 Pocit osamělosti	52
9 ZÁVĚR.....	56
10 SEZNAM TABULEK A OBRÁZKŮ	60
11 SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	61
12 SEZNAM PŘÍLOH	71

1 ÚVOD

Prognóza vývoje populace podle Českého statistického úřadu (dále jen ČSÚ) z roku 2013 předpokládá značné zvýšení podílu seniorů v populaci Česka (Němečková, 2013). Počet seniorů by se měl do roku 2050 téměř zdvojnásobit. Ze současných 1,7 miliónu obyvatel ve věku nad 65 let vzroste na 3,2 miliónu. Důležité je, že bude narůstat i podíl nejstarších generací v populaci. Lidé nad 80 let tvořili v roce 2013 zhruba 5 % populace Česka. Do roku 2065 předpokládá projekce nárůst na 15 %. Ve srovnání se západní Evropou začalo stárnutí populace v Česku o něco později. Po roce 2030 bychom však měli patřit mezi nejstarší populace světa. Světová zdravotnická organizace (WHO) ve své zprávě *Active ageing: policy framework* upozorňuje, že stárnutí populace je celosvětový problém (WHO 2002). Společně s počtem seniorů se zvyšuje naděje dožití. V Česku v roce 2013 dosáhla hodnoty 75 let u mužů a 81 let u žen. Hlavními příčinami stárnutí populace jsou zdokonalující se zdravotní péče, změny v životním stylu obyvatelstva a zlepšení kvality životního prostředí (Hrabala 2011). Podle ČSÚ (2013) žijí tři čtvrtiny seniorů ve městech. Prostorová mobilita seniorů je relativně malá a většinu času tráví v nejbližším okolí bydliště (Kafková 2013). Udržení dostatečné kvality života je nezbytné pro spokojený život seniorů. Kvalita života je velmi široký pojem, který se skládá se ze dvou dimenzí. Subjektivní dimenze souvisí s psychickou pohodou a spokojeností se životem a objektivní se týká naplnění sociálních a materiálních potřeb a fyzického zdraví (Ondrušová 2009). Významným faktorem při hodnocení kvality života je prostředí, v němž člověk žije. Tento vztah popisuje rezidenční spokojenost, která hodnotí bydlení, společenské vztahy, občanskou vybavenost a další ukazatele. Prostedí ovlivňuje sociální sítě, do nichž jsou lidé zapojeni. Ovlivňuje možnosti osob setkávat se. Právě senioři jsou skupina, která může být prostředím ovlivněna výrazněji, jelikož s narůstajícím věkem se v mnoha případech zhoršuje zdravotní stav a možnost mobility. To může mít za následek zmenšování sociálních sítí, a proto jsou senioři více ohroženi sociální izolací. Larsenová (2009) prokázala, že sociální izolace seniorů je ovlivněna pohlavím, rodinným stavem, socioekonomickým postavením (vzdělání, zaměstnání) a změnou socioekonomického

statusu (např. nezaměstnanost). Vývoj demografické struktury obyvatel má tedy dopad na sociální izolaci seniorů (Larsen 2009).

Cíl práce a výzkumná otázka

Sociální izolace seniorů se v prostředí města a ve venkovském prostředí podle mých předpokladů liší. V této práci bych se chtěl pokusit zjistit, jak se liší. Cílem práce je zhodnocení vlivu městského a venkovského prostředí na sociální izolaci seniorů. Jako dílčí cíl bylo stanoveno získání subjektivního hodnocení kvality rezidenčního prostředí seniorů a získání subjektivního hodnocení pocitu osamělosti a míry izolace seniorů. Práce se snaží poznat, jaké jsou každodenní strategie seniorů, jaké jsou jejich problémy, typické pro dané prostředí, a jak se s nimi senioři vyrovnávají.

K dosažení jednotlivých stanovených cílů napomůže zodpovězení následujících výzkumných otázek.

- Jak se liší subjektivní vnímání rezidenčního prostředí mezi seniory žijícími na venkově a ve městě?
- Jaká jsou pozitiva a negativa prostředí? Jak ovlivňuje prostředí sociální izolaci seniorů?
- Jaké problémy může pro seniory vybrané (venkovské x městské) prostředí generovat?
- Jaké jsou každodenní strategie seniorů a jak se vyrovnávají s problémy, které jsou pro dané prostředí typické?
- Ovlivňuje prostředí, ve kterém senioři žijí sociální izolaci a pocit osamění u seniorů?

TEORETICKÁ ČÁST

2 Kvalita života

Koncept kvality života se užívá v geografii od 70. let k hodnocení životních podmínek obyvatel a regionální diferenciaci (Knox, Pinch 2006). Je spojován také s termíny jako quality of life, well-being, liveability a je užíván i v dalších vědních oborech, například v sociologii, psychologii nebo v lékařských vědách. Sociogeografický koncept kvality života rozlišuje dvě dimenze (Pacione 2005a; Mlčoch 2007; Librová 2002):

- Objektivní dimenze – založená na základě hodnocení statistických indikátorů, vhodná pro větší území nebo při srovnávání většího počtu územních jednotek
- Subjektivní dimenze – vhodná při teoretických a kvalitativních výzkumech, spojená například s vnímáním spokojenosti a štěstí, dále s neekonomickými hodnotami – klid, příroda, čas, prostor, bezpečí

Mezi nejčastěji zmiňované negativní aspekty kvality života ve starším věku patří diskriminace související se skutečností, že člověk odchází do penze. Dalším významným aspektem je zdravotní péče, jelikož senioři jsou často nespokojeni s její dostupností, zejména kvůli vysoké ceně léků. Dále jsou to finance, kvůli nedostatku levných služeb v oblasti kultury a cestování, a nevýhody velkoměsta kvůli otázkám bezpečí, dopravy a fyzických bariér. V neposlední řadě také faktory jako úraz, nemoc, ztráta partnera nebo ztráta kontaktů (Phillips 2005; Dragomirecká 2004). V oblasti mezilidských vztahů se hovoří o špatných vztazích mezi starými lidmi, mladí senioři si častěji stěžují na mládež. Jako příklad toho, co bylo v dřívější době lepší než dnes, uvádí sousedskou pospolitost. Také je v této souvislosti zmiňována ztráta mezigenerační vzájemnosti, pocit, že senioři nesdílejí stejný svět s mladou generací. Mladí nemají zájem o jejich zkušenosti a senioři získávají pocit, že nerozumí současnému světu a neumí s ním zacházet (Gabriel a Bowling 2004). Ke kvalitě života ve starším věku podle výpovědi účastníků skupinových rozhovorů přispívá především aktivita (práce, zájmy, studium, společenský život, plány); svoboda vybírat si a rozhodovat se (cestování, volný čas, informace, zdravotní péče); zájem a podpora rodiny (být užitečný,

těšit se na něco, příjemné stereotypy); zachované duševní schopnosti, soběstačnost a především schopnost vyrovnat se s nepříznivými skutečnostmi – bojovat a nevzdat to (Dragomirecká 2004). Z výzkumu Gabriela a Bowlinga (2004) je zřejmé, že nejdůležitějšími oblastmi kvality života seniorů jsou zdraví a mobilita, dobré sociální vztahy, pomoc a podpora, život v lokalitě, s níž jsou spojeni a kde se cítí bezpečně, kde mají přístup k občanské vybavenosti včetně dopravy, dále provozování koníčků samostatně, dostatek peněz na zajištění svých potřeb a udržení si nezávislosti.

Jedním z důležitých faktorů ovlivňujících kvalitu života seniorů je spokojenost seniorů s bydlením a jeho okolím – tedy rezidenční spokojenost a kvalita prostředí, ve kterém žijí (Pacione 2003; Gabriel a Bowling 2004; Hrušková 2010; Prieto-Flores 2012).

3 Kvalita prostředí

Komplexní obraz kvality života utváří tyto tři složky – prostor, individuální schopnosti a vykonané aktivity (Peace, Holland, Kellaher 2005; Phillips 2005; Vidovičová, Kafková 2012). Kvalita prostředí je tedy jedním z významných prvků kvality života seniorů. Pacione (2005) definuje kvalitu prostředí jako míru uspokojení, kterou lokalita naplňuje fyzické i psychické potřeby a požadavky svých obyvatel. Jedinec hodnotí kvalitu prostředí na základě řady znaků daného místa, zároveň je ovlivněn svými vlastnostmi, nároky a předchozími zkušenostmi (Marans 2003). Rovněž fáze životního cyklu a společenské postavení jsou považovány za klíčové faktory ovlivňující vnímání prostřední jeho rezidenty (Weidemann, Anderson 1985). Se zvyšujícím se věkem se mění aktivity a jednání člověka v důsledku změn jeho schopností a zdraví. Snižuje se mobilita, čímž je člověk omezen a nucen využívat možnosti lokálního prostředí (Sýkorová 2008). Kvalita místního prostředí, tedy stále významněji ovlivňuje celkovou kvalitu života seniorů (Walker 2010).

Prostředí má podle Lawtona (1989) a Wahla (2001) funkci identitotvornou, podpůrnou a stimulující. Findlay a McLoughin (2005) uvádějí, že tyto funkce prostředí selhávají s klesajícími kognitivními schopnostmi jedince a jeho zhoršujícím se mentálním zdravím. Stimulující funkce je spojena hlavně se sousedstvím a komunitou (Wahl 2001; Rioux, Werner 2011; Scharf a kol. 2005; Peace, Hollant, Kellaher 2005). Carman a Fox (2009) popisují faktory sousedství a vztahů v místní komunitě jako jedny z nejvýznamnějších činitelů působících na vnímání kvality prostředí seniory.

Požadavky na místo bydliště se s věkem člověka mění podle jeho názoru a životních zkušeností. S rostoucím věkem se území, ve kterém se člověk pohybuje, zmenšuje, z města na čtvrť, nebo dokonce jen na ulici, kde žije (Musil 1982; Golant 1984). O to citlivěji pak senioři vnímají změny v místě, kde žijí. Musil (1982) také ukazuje na malou flexibilitu a neochotu seniorů přizpůsobovat se změnám. Podle Phillipse (2005) jsou změny související se změnou prostředí pro seniory stresujícím faktorem. Dalším klíčovým činitelem pro seniory je možnost obstarat si předměty denní potřeby nezávisle na pomoci druhých (Musil 1982). Obchody a služby v okolí navíc plní důležitou sociální a komunikační funkci (Musil 1971). Proto je přijatelná dostupnost základní občanské vybavenosti v obytném prostředí seniorů velmi důležitá (Gabriel a Bowling 2004). Zrušení nebo přesunutí obchodů a služeb do vzdálenějších lokalit způsobuje vyšší nárok na mobilitu seniorů a též ohrožení soběstačnosti a omezení sociálního a komunikačního prostředí seniorů v důsledku vyšší fyzické náročnosti (Musil 1971).

4 Rezidenční spokojenost

Rezidenční spokojenost popisuje vztah člověka a prostředí, ve kterém žije (Pacione 2005b; Hrušková 2010). Vyjadřuje subjektivní hodnocení kvality prostředí obyvateli dané lokality a je tvořena nejen kvalitou bydlení, ale také kvalitou širšího rezidenčního prostředí (Kährik, Leetmaa 2009). Pacione (2003) říká, že hodnocení vztahu lidí a prostředí, ve kterém žijí, je jedním z hlavních cílů sociální geografie. Spokojenost s prostředím přispívá k integritě společnosti a vytváří dobré klima (Pacione 2003).

Dle Kopečné (2013) hraje rezidenční spokojenost významnou roli v hodnocení kvality života a určitým způsobem ovlivňuje mobilitu obyvatel. Při měření rezidenční spokojenosti se nejčastěji hodnotí kvalita bydlení, sousedské vztahy, osoby sdílející společný prostor a občanská vybavenost. Vztah mezi obyvateli a místem je ovlivněn individuálními potřebami a zkušenostmi jedince (Kopečná 2013).

Se změnami ve společnosti, jakými jsou například trvalý pokles porodnosti, dvoukariérová manželství, rostoucí životní tempo ve společnosti, se v posledních desetiletích postavení seniorů významně proměňuje, rozvíjí se věková diskriminace (Papulová 2013). V seniorském věku dochází ke změně sociálního statusu, jelikož odchod do důchodu je většinou spojen se zhoršením finanční situace, a proto je

odpovídající vybavenost rezidenčního prostředí předpokladem kvalitního života seniorů. S rostoucím věkem se zvedají nároky na nabídku zboží a služeb v nejbližším okolí (Hrušková 2010; Sýkorová 2008). Zvyšuje se také vazba k místu a potřeba zůstat v prostředí, které senioři dobře znají. Důvodem této vazby jsou podle Sýkorové (2008) patriotismus, životní zkušenosti (rodinné i pracovní), sociální ukotvení (blízkost přátel a známých), znalost prostředí či vlastnictví domu nebo bytu. Silvam a Karuppannan (2008) uvádí, že většina seniorů si přeje zestárnout tam, kde dosud trávili značnou část života. Na celkovou spokojenost člověka má značný vliv právě prostředí, ve kterém tráví velkou část života a vnímá ho jako svůj domov (Musil 1982; Perez et.al 2001; Silvam a Karuppannan 2008).

Dobré sousedské vztahy přispívají k většímu pocitu bezpečí nebo možnosti vzájemné pomoci. Řada seniorů sousedy považuje za své přátele a tráví s nimi volný čas (Musil 1982; Gabriel a Bowling 2004; Silvam a Karuppannan 2008; Wiggins 2004).

Významným prvkem rezidenční spokojenosti je rovněž doprava. Je důležitá pro dostupnost základních služeb, pro účast na kulturních a sociálních aktivitách. Měla by být snadno dosažitelná, bezpečná, frekventovaná, bezbariérová a spolehlivá. Je to klíčový prvek pro udržení nezávislosti seniorů (Musil 1982; Gabriel a Bowling 2004; WHO 2007; MPSV 2008; Silvam a Karuppannan 2008). U veřejných prostorů je pro vyšší míru rezidenční spokojenosti seniorů nutné vytvořit příjemné prostředí, bez hluku či přelidnění, zachovat dostatek přístupných, bezpečných a klidných zelených ploch a míst vhodných k odpočinku. Dále jsou to bezpečné přechody pro chodce, budovy s výtahy a adekvátním značením a s dostatkem pohodlného sezení (Musil 1982; Gabriel a Bowling 2004; WHO 2007; MPSV 2008; Silvam a Karuppannan 2008).

4.1 Bariéry v rezidenčním prostředí seniorů

Významným prvkem, který ovlivňuje pohyb seniorů v rezidenčním prostředí, jsou bariéry. Podle Olivera a Abellana (1994) můžeme vymezit několik typů bariér. Jsou to překážky v orientaci, v pohybu, ve fyzické závislosti, v sociální integraci. Smeidler (2005) říká, že časoprostorovou mobilitu ovlivňují fyzické a psychické schopnosti jedince a také vnější prostředí a jeho uspořádání. Pro seniora, kterého jeho zdravotní stav omezuje, je důležité, jak vypadá okolní prostředí, ve kterém žije a v němž se pohybuje. Senioři zároveň vzhledem ke svým fyzickým omezením (zhoršené vidění, špatný sluch, pomalejší reakce) jsou v dopravě rizikovou skupinou, jsou náchylnější

k nehodám a zraněním, a to zejména v místech s vysokou intenzitou pěší, automobilové i jiné dopravy (Smeidler 2005).

Pro pohyb po blízkém okolí je pro seniora nejlepší chůze. Člověk dojde tam, kam potřebuje a zároveň je přítomen veřejnému dění. Pro seniory s pohybovým omezením je důležité, zda si mají kde odpočinout, např. posadit se na lavičku. Podle Gehla (2000) je ideální vzdáleností mezi „odpočívadly“ 100 m. Významnou bariérou pro seniory jsou také schodiště. Podle výzkumů je vhodnější než jedno dlouhé schodiště, několik kratších oddělených, ideálně však pozvolně stoupající cesta bez schodů (Gehl 2000). Pokud jde o veřejnou dopravu, tak ta má na kvalitu života i prostředí významný vliv. Díky ní mají lidé možnost dostat se ke službám, institucím nebo i přátelům a rodině, i na vzdálenost, která by pro ně pěšky byla velmi obtížně překonatelná, nebo dokonce nepřekonatelná. Ale i zde může být problém. Jednak samotná konstrukce dopravního prostředku – vysoké schody při nastupování či vystupování, a jednak překážky týkající se nástupišť, zastávek a nádraží – např. podchody a nadchody. Schmeidler (2005) uvádí, že u lidí nad 60 let má 18 % z nich problémy při výstupu po schodech bez zábradlí a 12 % není schopno ujít vzdálenost 350 – 450 m bez zastávky.

5 Sociální izolace seniorů

Sociální izolace je v odborné literatuře definována různě. Larsen (2009) definuje sociální izolaci jako ztrátu místa ve své skupině, ztrátu sociálních kontaktů doprovázenou pocitem osamění, vyloučení, nudy, hněvu, frustrace, zoufalství, smutku a někdy i úlevy. Hall a Heavens (1999) ji definují jako extrémní nedostatek sociálních sítí a podpory. Zákon o sociálních službách č. 108/2006 Sb. definuje sociální izolaci jako vyčlenění osoby mimo běžný život společnosti a nemožnost se do něj zapojit v důsledku nepříznivé sociální situace. Larsen (2009) poukazuje na to, že sociální izolaci nemůžeme chápat výhradně negativně, jelikož existují případy, kdy k ní dochází dobrovolně. Pokud jedinec z nějakého důvodu má potřebu samoty. Ve většině případů má však negativní dopad.

K izolaci může docházet v různých oblastech: sociální, politické, ekonomické či kulturní. Obecně však odsune jedince na okraj společnosti a znemožní mu podílet se na veřejných společenských činnostech (Kejdová, Vaňková 2010). Sociální izolace je celospolečenský problém, který zasahuje všechny oblasti světa. Je spojena rovněž se

stárnutím populace a odchodem lidí do důchodu, jenž má často za následek proměnu sociálních rolí jedinců, ztrátu společenských kontaktů a zhoršení finanční situace. Senioři vstupující do důchodu se mohou cítit vyloučení ze společnosti, až odstrčení. (Phillips 2005).

Samota, nedostatek společenských kontaktů je podle mnoha studií problém velké části seniorů (Musil 1971; Kuchařová 2002). Podle výzkumů Kuchařové (2002) se téměř polovina lidí starších 60 let cítí alespoň občas osaměle, což je ovlivněno zejména rodinným stavem, formou rodinného soužití a zdravotním stavem. Často je s pocitem osamělosti spojen i pocit vyčlenění ze společnosti, což může mít negativní dopad na psychiku člověka.

Podle Musila (1981) klesá počet kontaktů ve stáří. Síť sociálních vztahů ve stáří klade větší důraz na kontakt s dětmi a příbuznými a také s lidmi ze stejné věkové skupiny. Typické je omezení styku s lidmi z bývalých pracovišť, zvyšuje se styk se sousedy a význam sousedských vztahů. Podle Sintonena (2014) by se při zúžení sociálních sítí měli dostat ke slovu místní spolky, občanská sdružení, která by měla seniory sdružovat, nabídnout jim aktivity, jejichž prostřednictvím získají nové společenské vazby, případně prohloubí dosavadní a předejdou tak společenské izolaci. Stejně dobře jako místní spolky může sloužit dostatek občanské vybavenosti, zejména v menších městech.

Sociální izolace je charakterizována absencí sociální interakce sociálně podpůrných struktur a vztahů s širšími společenskými aktivitami (Larsen 2009). Můžeme zkoumat dvě dimenze sociální izolace, objektivní nebo subjektivní. Objektivní dimenze sociální izolace může být měřena pomocí hodnocení zapojení jedince do sociálních sítí a jeho interakcí v nich (Provincial Health Officer's Reports 2002). Subjektivní dimenzi sociální izolace, můžeme měřit pomocí otázek, které se snaží vnímat vztahy, sociální činnost a pocity společenské aktivity a můžeme ji vyjádřit mírou pocitu osamělosti jedince. Maslow (in Matyášová 2012) považuje potřebu styku s jinými lidmi za základní potřebu člověka. Důsledkem nenaplnění této potřeby je osamělost (Phillips 2005). Osamělost je pojem, který nemůžeme definovat explicitně. Jedná se o individuální vlastnost. Každý člověk se s tímto pocitem vyrovnává jinak (Brázdilová 2012; Papulová 2013). Má ale velký dopad na psychiku seniora. Dostavuje se pocit citového strádání, opuštěnosti a ztráty významných citových vazeb. Podle Výrosta a Slaměníka (2001) dochází k osamělosti, tehdy když člověk považuje své zapojení do společnosti za nedostačující, menší než by si přál.

5.1 Důvody sociální izolace

Počet faktorů zapříčiňujících sociální izolaci s věkem roste (Brázdilová 2012). Senioři patří mezi skupinu obyvatel, která je sociální izolací postižena nejvíce. K sociální izolovanosti může dojít v důsledku různých příčin. Jsou jimi zhoršené zdraví a zdravotní postižení, ztráta partnera, pohlaví, život o samotě, snížení sociální sítě, stárnutí, dopravní problémy, místo pobytu, odchod do důchodu, nízká informovanost a nové technologie. Blíže jsou tyto příčiny popsány níže.

Zdraví je nejvýznamnějším faktorem ovlivňující život ve stáří. Zhoršování vnímání (zejména zraku a sluchu) způsobuje seniorů problémy. Komunikace se stává obtížnější, a tak se může stát, že se jí starší lidé začnou vyhýbat, což může vést k jejich izolaci (Phillips 2005). Dalším faktorem je zhoršující se schopnost mobility, čímž se zmenšuje prostor, ve kterém se jedinec pohybuje, a snižuje se tak počet sociálních kontaktů (Mullins a Smith 1996; Hall a Heavens 1999; Dobiášová 2011; Papulová 2013). Také Scharlach a Lehning (2013) stejně jako Cloos (2009) uvádějí, že zdravotní stav má významný vliv na zapojení seniorů do společenských struktur. Cloos (2009) ve svém výzkumu došel k závěru, že existuje vztah mezi zdravotním stavem a sociální angažovaností. Lidé se zdravotními potížemi jsou častěji vyloučeni ze společnosti. Bylo prokázáno, že účast v místní komunitě má příznivý vliv na lidské zdraví. Je zřejmé, že dobré společenské vztahy mají pozitivní vliv na psychickou pohodu a udržování kognitivních funkcí ve stáří (Larsen, 2009).

Ztrátu partnera uvádí odborná literatura jako silný determinant osamělosti a sociální izolace (Mullins a Smith 1996; Hall a Heavens 1999). Jelikož se ženy průměrně dožívají vyššího věku než muži, je u nich ztráta partnera častější, jsou riziku izolace vystaveny častěji.

Ženy mají větší sociální sítě než muži (Hall a Heavens 1999). Přesto u žen také dochází ke zúžení sociální sítě ve stáří výrazněji než u mužů. Proto jsou v tomto ohledu ohroženy ženy více než muži (Mullins a Smith 1996). Se zúžením sociálních sítí, např. v důsledku nemoci se vyrovnávají hůře než muži (Miller 1990; Tilden a Weinert 1987 in Larsen 2009). Důležitější než četnost sociálních kontaktů je však jejich intenzita (Larsen 2009; Wiggins 2004).

Ne všichni, kteří žijí sami, se musí cítit osaměle (Larsen 2009). Podle Hall a Heavens (1999) a Victor (2008) mají lidé žijící o samotě větší tendenci k osamělosti a sociální

izolaci. Zejména pak starší osoby, které přežily členy rodiny a přátele. Výzkum Holmesa a Josepha (2011) prováděný na Srí Lance dokazuje, že sociální izolace, nedostatek podpory a stres zvyšují riziko nemocnosti a úmrtnosti. Například vznikem klubů pro seniory lze zajistit větší účast ve společnosti, kontakt s jinými generacemi seniorů, sociální podporu a příležitosti k učení, což má pozitivní vliv na duševní a fyzické zdraví seniorů.

Velikost sociální sítě přímo ovlivňuje riziko izolace (Hall a Heavens 1999; Victor 2004; Brázdilová 2012). Sintonen (2014) říká, že silná sociální síť a silné sociální vazby jsou nezbytné pro zvládání problémů života ve vyšším věku. Špatné zabezpečení může ovlivnit duševní pohodu, zejména dojde-li k nějaké náhlé životní změně. Výsledky tohoto výzkumu dokazují, že strach z osamělosti přímo úměrně zvyšuje potřebu péče ve stáří. Kompaktnost sociální sítě snižuje částečně strach z osamělosti, a proto má nepřímý vliv na potřebnou péči (Sintonen 2014). Scharlach a Lehning (2013) považují za velmi vhodné zapojit seniory do komunit „starších dospělých“, tedy lidí věku mezi 50 a 65 lety. Fungování v těchto komunitách, jim pomáhá překonávat fyzické i psychické bariéry. Troufnou si tak na činnosti, do kterých by se třeba sami báli pustit. Kane (2014) uvádí, že velice pozitivní vliv na fyzický i psychický stav seniorů má také přítomnost domácího mazlíčka. Senioři, kteří vlastní domácího mazlíčka, jsou podle jeho výzkumů prokazatelně zdravější. U lidí mezi 65 a 78 lety jsou například psi nejčastější příčinnou rozhovorů s kolemjdoucími a jejich prostřednictvím lze snadněji navázat kontakt.

Odchod do důchodu přináší člověku velkou životní změnu. Přerušuje některé svoje kontakty, finanční příjem se často sníží, člověk začíná žít osaměleji. Sociální izolace začíná být reálnou hrozbou (Hall a Heavens 1999; Larsen 2009). Podle Victora (2008) koreluje samotné stárnutí jedince s nárůstem pocitu samoty. Ten může být způsoben interakcí s jinými faktory, jako jsou: ztráta současných, zhoršení kognitivních schopností, zdravotní postižení nebo ztráta sociálních rolí. Vágnerová (2000) uvádí, že starší lidé mají zhoršenou schopnost navazovat kontakty. Upřednostňují společnost rodiny a vrstevníků. Rodinné zázemí je pro ně jedna z nejdůležitějších sociálních jistot a u vrstevníků nacházejí potřebné pochopení a solidaritu. Mladí naopak často nemají trpělivost a ochotu přizpůsobit se pomalejšímu tempu seniorů (Vágnerová 2000; Brázdilová 2012). Světová zdravotnická organizace (WHO 2002) doporučuje přispívat k podpoře aktivního stárnutí – zapojení seniorů nejen v sociální, ale také ve finanční

a kulturní sféře a podporu programů, politiky a služeb zaměřených na větší zapojení seniorů do společnosti.

Dopravní dostupnost patří mezi důležité složky kvality života. Imobilita je faktor, který sociální izolaci umocňuje. Dopravní možnosti a schopnost řízení vozidla mají vliv na osamělost a sociální izolaci seniorů, protože usnadňují přístup k sociální síti. Tento vliv má ještě větší význam ve venkovských oblastech, kde jsou lidé vyššího věku vystaveni výraznějšímu riziku izolace (Hall a Heavens 1999; Klinenberg 2001; Larsen 2009; Pešák 2007).

Místo, kde senior žije, je dalším důležitým faktorem, který ho ovlivňuje. Krause (1993) zjistil, že zhoršení sousedských vztahů podporuje nedůvěru v ostatní lidi a senioři, kteří jsou nedůvěřiví k ostatním, více inklinují k izolaci. Stejně tak nižší míra sociální interakce je ve čtvrtích, kde nemají senioři pocit bezpečí. Naopak v lokalitách s vyšší kvalitou života není riziko izolace takové (Krause 1993; Hall a Heavens 1999; Provincial Health Officer's Reports 2002; Larsen 2009). Velice významným rizikem může být změna místa, kde senior žije (Dobiášová 2011).

Nedostatečná informovanost o dění kolem je také jedním z faktorů, které napomáhají sociální izolaci. Pokud nemá jedinec povědomí o aktivitách v okolí, snižuje se jeho sociální aktivita (Grabrie a Bowling 2004; Dobiášová 2011). To může být spojeno i s nárůstem nových technologií, kterým senioři nerozumí a neumějí je používat.

6 Rezidenční spokojenost a sociální izolace seniorů ve městě a na venkově

Podmínky života ve městech a ve venkovských oblastech se liší (Korčák 1929; Jančák 2001). Stejně tak se liší preference lidí, co se týče života v daném prostředí. Někteří například upřednostňují život v klidném venkovském prostředí blízko přírody, jiní život ve městě s dobrou dostupností všech druhů služeb. Tyto preference se odvíjí od názorů a životních zkušeností a různých životních situací. Lidé v městském prostředí a na venkově mají odlišné strategie a musejí se vypořádávat s odlišnými problémy.

Nelze jednoznačně říci, zda je sociální izolací více postiženo město nebo venkovské oblasti. Výsledky výzkumů se různí. Zatímco Hall a Heavens (1999) uvádějí výzkum Andersona z roku 1984, který neprokázal, že by pocit osamění souvisel s mírou

urbanizace (pouze, že vyšší riziko hrozí seniorům, kteří se přestěhovali někam jinam), Klinenberg (2001) naopak dokazuje, že sociální izolovaností jsou více ohrožené venkovské lokality a lokality s vysokou kriminalitou.

Phillips (2005) říká, že ve srovnání s venkovem prochází město rychlejší změnou v důsledku globalizačních procesů. Změny mohou být pro seniory jak pozitivní (lepší dopravní dostupnost), tak negativní (změna lokálního prostředí, přesuny obchodů a služeb) a mohou ovlivnit míru sociální izolace seniorů. Nové vhodné dopravní spojení může například seniorům umožnit nebo ulehčit dopravu za blízkými nebo za službami, které potřebují. Naopak přesun obchodu nebo služby, které senior navštěvoval dlouhá léta, může způsobit ztrátu některých kontaktů. Intenzita těchto změn v prostředí je podle Phillipse (2005) ve městě vyšší než na vesnici.

Podle ČSÚ žije v Česku na venkově 30 % seniorů. Po roce 1989 došlo k výraznému snížení pracovních míst v zemědělství a u malých průmyslových podniků lokálního významu (Novák, Ouředníček 2011). Došlo i k určité ekonomické izolaci českého venkova v důsledku jeho dlouhodobého vylidňování způsobeného mizejícími službami, menší nabídkou práce, nižší frekvencí hromadné dopravy a menšího počtu kulturních a společenských akcí (Maříková 2000; Musil 2004; Szcyrba 2005).

Lidé v periferních oblastech se musejí vyrovnávat s problémem zhoršené dostupnosti vybavenosti. Pro starší osoby je dostupnost vybavenosti jedním z významných problémů venkovských oblastí. Ve srovnání s městem mají venkovské oblasti horší dostupnost důležitých institucí (např. zdravotnická zařízení) a omezenou nabídku zboží a služeb. Obchody na vesnicích často nemohou svými cenami konkurovat supermarketům ve městě. Růst nezaměstnanosti a odliv mladých a kvalifikovaných lidí je jedním z největších problémů venkova (Novák a kol. 2007). Podle Musila (2006) jsou zásadními faktory ovlivňující kvalitu života na venkově dostupnost pracovních míst, výše příjmů a občanská vybavenost. Poloha v sídelním systému, resp. horší dostupnost většího sídla tedy přispívá k sociální izolaci (Musil 2006). Chybí zde osobnosti, které zajistí funkce a činnosti, které jsou pro fungování venkovské komunity nezbytné, dochází k odlivu aktérů lokálního veřejného života, lidí ochotných pracovat pro obec a místní společenství (Ouředníček 2011). Dochází ke snižování rezidenční spokojenosti u některých skupin obyvatel, zejména těch méně mobilních jako jsou senioři, hendikepovaní a teenageři, kteří jsou pak závislí na pomoci někoho dalšího a venkovská sídla tak jsou stále závislejší na regionálních centrech (práce, služby, instituce)

(Musil 2004). Mobilnější obyvatelé mohou své každodenní strategie založit na dojížděce do centra, ale pro méně mobilní nastává problém s dostupností základních služeb, institucí, rodiny a přátel (Maříková 2000; Musil 2004).

Jedním z nejvýznamnějších problémů venkova je dostupnost zdravotní péče lékaře (Temelová a kol. 2011). Schopnost být mobilní je zde nutností. Nemožnost využití automobilu například z finančních či zdravotních důvodů je velkou bariérou pro život na venkově. Alternativu může tvořit možnost hromadné dopravy, ta však není dostatečně flexibilní. Další možností je rodinná či sousedská výpomoc, která zde často funguje (Temelová a kol. 2011).

Pozitivem venkovského prostředí je dostatek zeleně a čistší životní prostředí, které zvyšuje kvalitu života a rezidenční spokojenost (Musil 2006; Longman a kol. 2013). Dalším kladným prvkem jsou kladné sousedské vztahy a velká sociální interakce v místní komunitě, podpora místních spolků (Longman a kol. 2013).

Ve městech žije podle ČSÚ (2013) v Česku 70 % seniorů. Sýkorová (2008) ve své práci uvádí, že život ve městě považují senioři za jednodušší oproti životu na venkově. Senioři ve městech profitují z vyšší hustoty obyvatel, a tudíž i lepší dostupnosti služeb (Temelová, Dvořáková 2011; Smith 2009). Využíváním kvalitní dopravní infrastruktury uspokojují své potřeby snáze než obyvatelé na venkově. Podle Vidovičové a Kafkové (2012) je pro ně snazší uspokojit kromě základních potřeb i potřeby zábavy, pohybu pro zdraví, udržování sociálních vazeb či vytržení ze stereotypu, což přispívá k vyšší kvalitě života a snižuje riziko izolace. Větší sídla mají lépe zajištěnou péči o seniory. Služby sociální péče jako jsou domovy důchodců, pečovatelská služba, osobní asistenti, domy s pečovatelskou službou a další, díky kterým může být život pro seniory snazší a kvalitnější, jsou ve městě dostupnější (Brázdilová 2012).

I městské prostředí má své specifické problémy. Ve městě je však kladen velký důraz na soběstačnost. Senioři se více než na venkově snaží být soběstační, a nechtějí být tak závislí na druhých kvůli svým potřebám (Smeidler 2005). Městské prostředí může pro seniory představovat i prostředí plné bariér a fyzických překážek, se kterými se na venkově nesetkáme. Vyšší intenzita dopravy v kombinaci se sníženými kognitivními schopnostmi může seniorům komplikovat pohyb po městě. Další typickou bariérou jsou například schody, nadchody či podchody (Oliver a Abellan 1994; Gehl 2000). Specifikem městského prostředí je také větší anonymita a větší fluktuace lidí (Larsen 2009).

METODIKA

7 Vymezení lokality

Tato diplomová práce navazuje na bakalářskou práci *Hodnocení vybraných aspektů kvality života na obvodu Plzeň 4 Doubravka*. Proto je jednou ze zvolených lokalit právě tento plzeňský obvod. Podíl seniorů žijících v tomto městském obvodu je ve srovnání s ostatními nejvyšší. Téměř čtvrtinu obyvatel tvoří senioři ve věku nad 65 let. Druhou zvolenou lokalitou je obec Pasečnice. Toto vesnické sídlo je vybráno jako protiklad k Plzeňskému obvodu Doubravka. Podle Atlasu prostorové diferenciacie České republiky (2011) patří Pasečnice mezi obce s vysokým indexem stáří a podíl seniorů v této lokalitě je podobně vysoký jako na Doubravce.

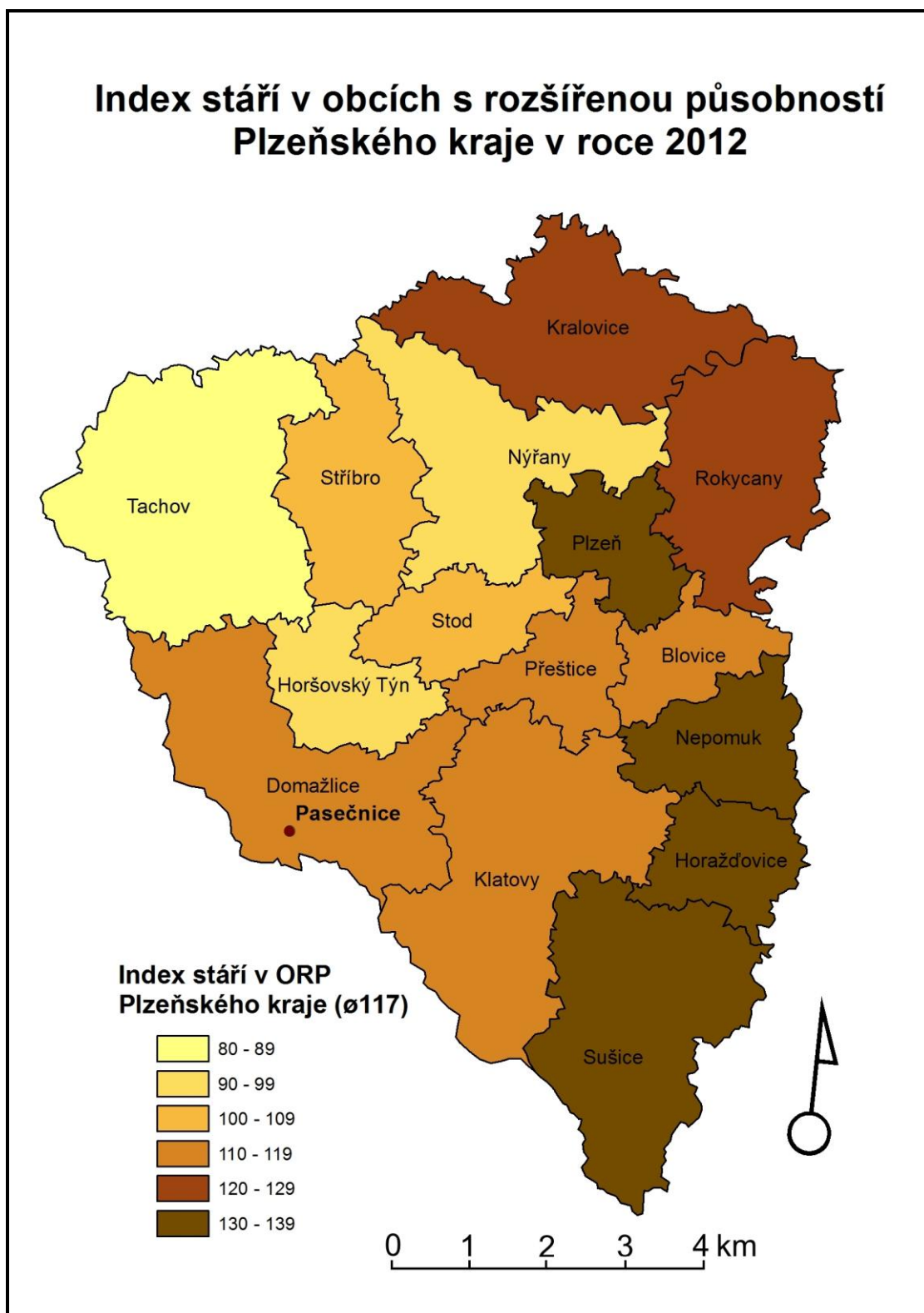
7.1 Lokalita Pasečnice

Domažlicko patří (společně se Stříberskem, Horažďovickem a Plzní) mezi oblasti s nejvíce se zvyšujícím podílem obyvatel nad 65 let a s nejvyšším nárůstem indexu stáří v Plzeňském kraji (viz obrázek č. 1). Pasečnice je venkovské sídlo se značně periferní polohou v příhraniční oblasti vzdálené 7 km od okresního města Domažlice. Žije zde 193 obyvatel (2014), jedná se o obec s vysokým indexem stáří, jehož hodnota je 189 (ČSÚ 2014a), což je jedna z nejvyšších hodnot v okrese Domažlice (průměrně 117) a o třetinu vyšší, než je průměr v Plzeňském kraji. Mezi lety 2001 a 2012 vzrostl index stáří na Domažlicku více než i třetinu. Ve stejném období činil nárůst indexu v celém Plzeňském kraji 28,5%. Podle Atlasu sociálně prostorové diferenciacie České republiky (2011) se tak Pasečnice řadí mezi obce s vysokými hodnotami indexu stáří v rámci kraje i celé ČR.

Podíl seniorů nad 65 let činí více než 21% obyvatel obce, což je 40 osob (ČSÚ 2014c). Obec nemá poštu, zdravotnické zařízení ani školu. Funguje zde pouze školka. Z technických sítí je zde částečně vystavěna kanalizace. Obec není plynofikována a není zde ani obecní vodovod. V obci funguje knihovna (otevřena vždy ve čtvrtek od 18:00 do 19:00). Obchod, který zde fungoval do roku 2013, je dnes už zavřený. Za většinou služeb musejí místní dojíždět do Domažlic. Pasečnice leží mimo železniční

trať. Jedinou možností veřejné dopravy je tak autobus, který jezdí poměrně často. Každý všední den jezdí tři ranní spoje, jeden dopolední a čtyři odpolední. Ve směru Domažlice – Pasečnice je situace obdobná (viz tabulka č. 1). Jsou zde dva ranní spoje, jeden dopolední a pět odpoledních. Obec je obsloužena i nedělním autobusovým spojem, který odjíždí v 7:15 do Domažlic a 9:55 se vrací zpět (jizdnirady.idnes.cz).

Obrázek č. 1 - Index stáří v obcích s rozšířenou působností Plzeňského kraje v roce 2012

Zdroj: vlastní zpracování podle ČSÚ, 2014c

Tabulka č.1 – Autobusové spojení Pasečnice a Domažlic ve všední dny, květen 2014

autobusové spojení	
Pasečnice - Domažlice	Domažlice - Pasečnice
5:10	5:45
6:10	6:55
7:15	10:00
10:25	12:00
13:00	14:00
14:25	14:50
15:40	16:10
16:30	17:15

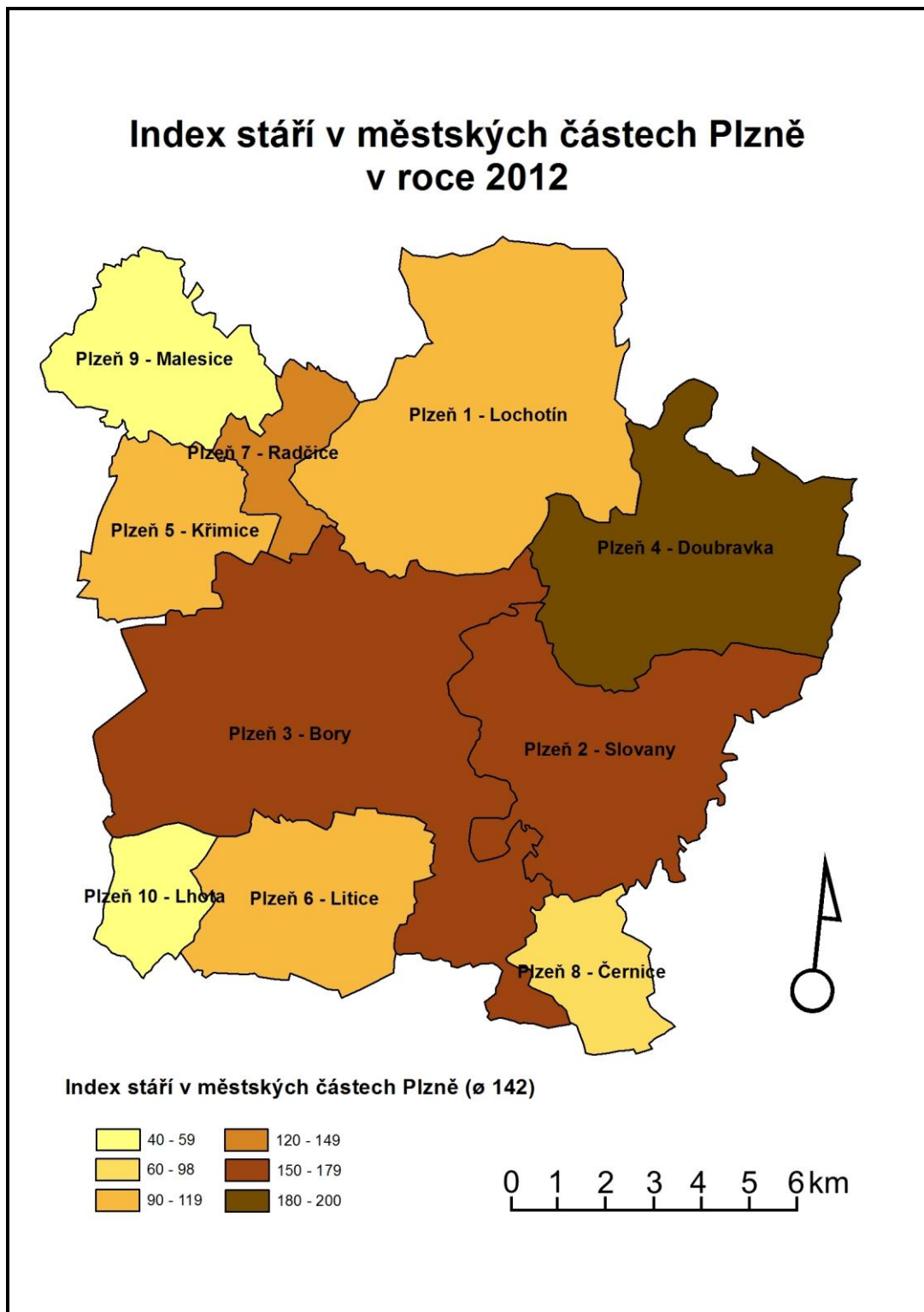
Zdroj: vlastní zpracování podle serveru idos.cz (2014)

7.2 Lokalita Plzeň 4 – Doubravka

Plzeň, sídlo se 185 tisíci obyvateli, je jednoznačně centrem celého západočeského regionu a jádrová oblast s dostupností všech služeb. Obvod Doubravka je obvodem s nejvyšším počtem seniorů, viz obrázek č. 2 (Útvar koncepce a rozvoje města Plzně 2014). V tomto městském obvodu žije téměř 25 tisíc lidí. Podíl seniorů zde činí 24,4%, což je více než 6000 obyvatel (ČSÚ 2014g). Index stáří v roce 2012 dosáhl hodnoty 195, tedy nejvyšší v Plzni. Doubravka je městskou částí určenou zejména k bydlení. Až na několik výjimek jsou zóny průmyslových podniků a obytných částí od sebe oddělené. Pro tuto plzeňskou část je charakteristické prolínání starší zástavby s bytovými a rodinnými domy a soubory panelových sídlišť z období 60. a 70. let 20. století. Je zde poměrně velký podíl průmyslových ploch při Jateční a Hřbitovní třídě. Při Rokycanské třídě jsou lokalizována velká nákupní střediska. Je zde také velmi kvalitní zázemí příměstských rekreačních prostorů, např. park v Potoční ulici, Lobežský park, kopec Chlum (Matušková, Novotná 2007). Doubravka je napojena na systém integrované dopravy Plzeňska. Díky pěti linkám trolejbusu, z nichž dvě jsou páteřní, je zde dobrá dostupnost centra města. Propojení sousedních městských částí je zajištěno třemi linkami autobusu. Co se týče dostupnosti služeb, je na tom Doubravka velmi dobře, v této městské části je několik nákupních středisek, jsou zde možnosti kulturního i sportovního vyžití, pošta i nemocnice. Jedná se o městskou část s dostatkem zeleně a veřejných prostranství. Doubravka, společně s městskou částí Slovany, je považována

za čtvrť s nejvyšší rezidenční spokojeností v celé Plzni. Zároveň je podle výzkumu Plzeňané označují jako nejatraktivnější pro bydlení (Petrišče 2011).

Obrázek č. 2 - Index stáří v městských částech Plzně v roce 2012

Zdroj: vlastní zpracování podle Útvaru koncepce a rozvoje města Plzně (2014)

7.3 Senioři

Práce hodnotí kvalitu života seniorů. Odborná literatura v periodizaci období lidského života není zcela jednotná. V tabulce č. 2 je uvedena periodizace stáří podle vybraných autorů. Pro potřeby výzkumu jsem se rozhodl stanovit hranici seniorského věku 65 let, kterou používá ČSÚ i anglosaská literatura (ČSÚ 2014; Hartl, Hartlová 2004).

Tabulka č. 2 – Periodizace lidského stáří

Periodizace lidského stáří						
autor	Příhoda		WHO		anglosaská literatura	
věk	60 - 74	časné stáří	60 - 74	rané stáří	65 - 74	mladí staří
	75 - 89	vlastní stáří	75 - 89	vlastní stáří	74 - 84	staří
	90 a více	dlohověkost	90 a více	dlohověkost	85 a více	velmi staří

Zdroj: vlastní zpracování podle Příhoda (1974), WHO (2007), Hartl, Hartlová (2004)

7.4 Polostrukturovaný rozhovor

Šetření bylo provedeno formou kvalitativního výzkumu. Podstatou kvalitativního výzkumu je vytvoření komplexního obrazu o zkoumaném problému (Hendl 1997). Použil jsem metodu polostrukturovaného rozhovoru. Tato metoda umožňuje hlouběji proniknout do vztahů mezi lidmi a prostředím (Miovský 2006), a proto je vhodná pro mnou realizovaný výzkum. Polosturkturovaný rozhovor se podobá běžnému rozhovoru, přirozené konverzaci a je nenásilný. Tazatel má předem zvolené soubory otázek. Jejich pořadí však může měnit podle situace. Znění otázek přizpůsobuje tazatel znalostem respondenta. Tazatel může klást rovněž doplňující otázky. Důležité je doplňujícími otázkami získat upřesnění či dovysvětlení odpovědí pro správnou interpretaci. (Hendl 1999; Miovský 2006; Reichel 2009).

Zvolená metoda je vhodná pro práci s malými vzorky a ke zkoumání složitého chování člověka, jeho názorů a emocí. Zajišťuje flexibilitu a umožňuje zkoumat problém do hloubky a podrobně (Clifford 2003; Laforest 2009). Kafková (2012) uvádí, že průběh rozhovoru může být ovlivněn věkem a pohlavím tazatele. Mladší tazatelé hodnotí respondenty seniory kritičtěji než starší tazatelé. Respondentky v seniorském věku upřednostňují jako tazatele ženy, respondenti naopak muže. Vliv na průběh rozhovoru má také subjektivní vnímání věku a životní postoj respondentů. S pozitivně naladěnými

lidmi se rozhovory uskutečňují snáze. Snadnost rozhovoru také roste se vzděláním dotazovaného (Kafková 2012).

Galley (2014) popisuje silné a slabé stránky metody polostrukturovaného rozhovoru. Je to jednoduchý, efektivní a praktický způsob získání dat o věcech, které nemohou být snadno sledovány (např. pocity a emoce). Validita získaných dat je vysoká, jelikož lidé jsou schopni mluvit o věcech v detailu a do hloubky. Dotazovaný je schopný mluvit o sobě s malým vedením tazatele. Mohou být diskutovány a objasněny složité otázky a problémy (např. rodinné vztahy). Respondent není tazatelem ovlivňován, dotázaný sám rozhoduje, co pro něj je a co není důležité. Záznam rozhovoru například na video nebo audio pásky je snadný.

Je závislý na schopnostech tazatele přemýšlet o otázkách, které se vztahují k tématu, a schopnostech tazatele porozumět respondentovi. Tazatel může dotazovanému podsouvat odpovědi. Rozhovor časově náročný a je obtížné přesně ho zopakovat za stejných podmínek, jelikož tazatel reaguje na odpovědi respondentů a rozhovor přizpůsobuje situaci. Získaná data může být složité analyzovat. Povaha rozhovoru neumožňuje snadno zobecnit získané závěry, protože respondenti na stejnou otázku mohou odpovídat různým způsobem. Tazatel nemá žádný skutečný způsob, jak zjistit, zda dotazovaný lže.

7.5 Příprava a průběh rozhovoru

Po prostudování literatury jsem zvolil vhodné okruhy otázek a sestavil jejich seznam (viz příloha č. 1). Z kraje je vhodné zařadit otázky snadnější. Složitější nebo nepříjemné otázky je lepší zařadit do druhé poloviny rozhovoru (Clifford 2003). Není však vhodné zařadit všechny nepříjemné otázky za sebe. Lépe je důležité a konfliktní prokládat méně důležitým a nekonfliktním (Miovský 2006). Před samotným zahájením výzkumu jsem provedl testovací rozhovor na svých prarodičích, abych se ujistil, zda jsou otázky srozumitelné a jednoznačné. Důležitý je i výběr místa, kde je rozhovor prováděn. Respondent by se měl cítit dobře, nemít pocit, že je pod tlakem a neměl by být v průběhu rozhovoru vyrušován okolím (Newton 2010; Kafková 2012). Většina rozhovorů probíhala v domácnostech respondentů. Výjimkou byly dva rozhovory prováděné v klidné kavárně v centru Doubravky.

Délka rozhovoru závisí na schopnostech tazatele i respondenta, neměla by ale přesáhnout 90 minut (Laforest 2009; Newton 2010), dotazovaný pak ztrácí koncentraci

a zájem a odpovědi mohou být zkreslené. Délka mnou prováděných rozhovorů se pohybovala mezi 30 a 70 minutami.

Před zahájením rozhovoru jsem představil sebe i výzkum. Vysvětlil respondentovi účel a cíl výzkumu. Sdělil předpokládanou délku setkání a ujistil dotázaného, že výzkum je anonymní. Při nezajištění anonymity by se respondent mohl cítit ohroženě, což by mohlo zkreslit jeho odpovědi (Clifford 2003; Laforest 2009). Důležité je hned na začátku navázat pozitivní vztah s dotazovaným (Newton 2010). Vystupováním jsem se snažil u dotázaných vzbuzovat důvěru, zájem a serióznost a po celou dobu rozhovoru si udržoval neutrální postoj. Nejvhodnější metodou záznamu je zaznamenávání rozhovoru na nahrávací zařízení a zároveň tvorba poznámek. Tento postup byl použit i v případě mnou prováděných rozhovorů. Respondent měl vždy dostatek času, aby si mohl rozmyslet svoje odpovědi v klidu. Na závěr jsme obsah rozhovoru společně shrnuli. Dotázaný dostal prostor doplnit, co dosud nezaznělo. Zakončil jsem rozhovor a nechal respondenta zhodnotit průběh dotazování. Pokud měl dotazovaný zájem o výsledky výzkumu, sdělil jsem mu, kdy a kde bude možné je získat (Laforest 2009; CSVŠ 2013).

Není explicitně stanoveno, kolik rozhovorů by měl výzkumník uskutečnit. Laforest (2009) uvádí, že výzkum by měl pokračovat tak dlouho, dokud nedojde k saturaci informací získaných z rozhovorů. Informace se začnou opakovat a už nezískáváte žádné nové. Pro vlastní výzkum jsem uskutečnil 15 řízených rozhovorů na Doubravce a 13 řízených rozhovorů na Pasečnici. Jedná se o omezený vzorek respondentů žijících ve specifickém prostředí a je tedy možné, že nebyly odhaleny všechny informace podstatné pro náš výzkum.

Po uskutečnění rozhovoru došlo k přepisu audiozáznamů, ve většině případů během několika dní, nejdéle do týdne.

Po přepisu rozhovorů jsem použil metodu otevřeného kódování pro identifikaci hlavních témat, překvapivých informací a klíčových problémů. Identifikované jevy jsem následně označil jmény a dále je vzájemně porovnával, třídil a kategorizoval.

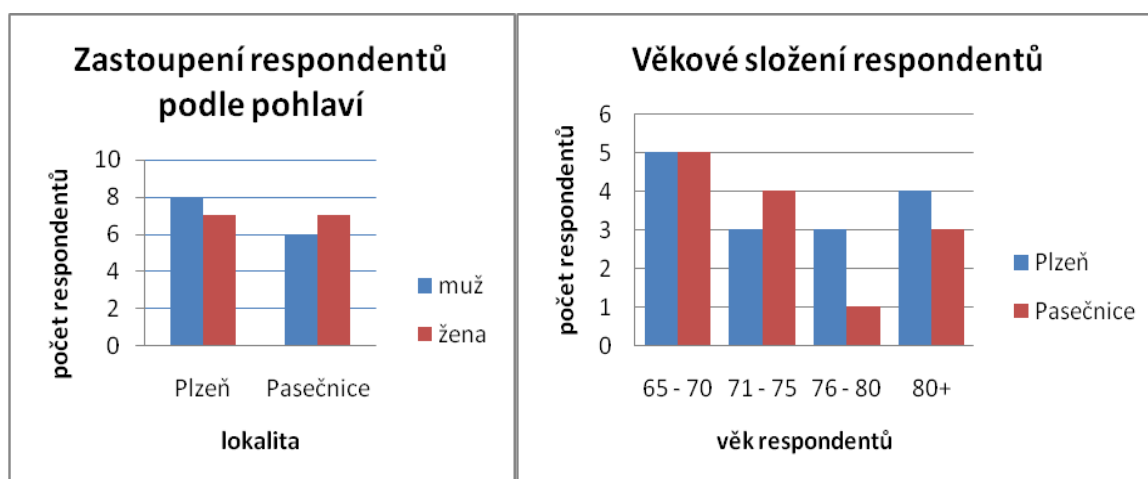
7.6 Výběr a základní charakteristika respondentů

Výběr respondentů probíhal podle stanovených kvót. Všichni dotázaní byli senioři nad 65 let, důchodci trvale žijící ve vybraných lokalitách. Respondenty jsem získával metodou sněhové koule. Výběr metodou sněhové koule fungoval tak, že jsem začal s výzkumem u jedince nebo jedinců, o nichž vím, že splňují mnou stanovená kritéria.

Byl s nimi proveden rozhovor a následně byli požádáni, aby nominovali další osobu, která tato kritéria splňuje, a sjednali mi s ní schůzku či mi poskytl na ni kontakt. A takto proces pokračoval. Problémem této metody je reprezentativnost vzorku. Pokud dotázaný nominuje lidi, které dobře zná a kteří jsou mu podobní, nemůže být výsledný vzorek zcela reprezentativní. Částečným řešením je zvolit si „výchozí body řetězce“ tak, aby pokrývali všechny hlavní zkoumané skupiny. Jak na Doubravce, tak na Pasečnici se mi podařilo získat tři různé respondenty, na které jsem postupně nabaloval další.

Celkem jsem provedl rozhovory s 28 seniory. V obou lokalitách byli rovnoměrně zastoupeni muži i ženy, jak je zřejmé z obrázku č. 3. Rozhovorů se účastnilo osm mužů a sedm žen z Plzně a šest mužů a sedm žen z Pasečnice. Mírně převažovala skupina dotázaných ve věku 65 – 70 let. Naopak nejmenší zastoupení měli respondenti ve věku 76 – 80 let.

Obrázek č. 3 – Pohlaví a věková struktura respondentů

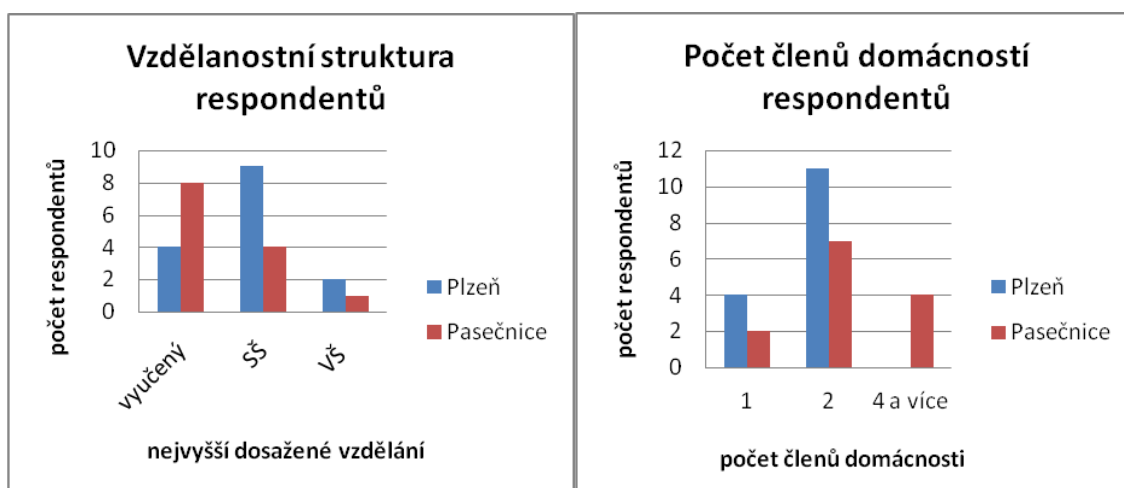
Zdroj: vlastní zpracování, polostrukturované rozhovory, 2014

Při pohledu na obrázek č. 4 jsou zřejmé rozdíly ve vzdělanostní struktuře respondentů. Na Doubravce převažují dotázaní se středoškolským vzděláním (9), zatímco na Pasečnici je nejvíce zastoupena skupina seniorů s vyučením. Dva dotázaní senioři z Doubravky v současné době studují univerzitu třetího věku.

Mezi dotázanými byli převážně senioři, kteří žili v dvoučlenných domácnostech (s manželem/ manželkou, případně s partnerem/ partnerkou) na Doubravce i na Pasečnici. V šesti případech žil dotázaný sám a ve čtyřech případech na Pasečnici se svojí rodinou, tedy dětmi a vnoučaty, ve dvougeneračním domu (viz obrázek č. 4). Je zřejmá i odlišnost mezi velikostmi domácností na Doubravce a na Pasečnici. Ve městě

je více zastoupený podíl lidí žijících samostatně a respondenti, kteří žijí ve dvougenerační domácnosti, nejsou zastoupeni vůbec. V několika případech jsem uskutečnil rozhovor i se seniory z Plzně, kteří žili ve dvougeneračním domě, ale jejich děti se od nich z nějakého důvodu odstěhovaly. Většinou se děti podle seniorů chtěly osamostatnit, „vylétnout z hnízda“, nebo jim dům dispozičně nevyhovoval. Pro seniory z této situace vyplývají větší starosti s péčí o dům, jak co se týče údržby, tak i finanční. V případě Plzně bydlela polovina dotázaných v rodinných domech a polovina v bytech (7:8). Na Pasečnici žili všichni senioři v rodinných domech. Zde je dvougenerační bydlení běžnější.

Obrázek č. 4 – Vzdelanostní struktura a počet členů domácnosti respondentů

Zdroj: vlastní zpracování, polostrukturované rozhovory, 2014

EMPIRICKÁ ČÁST

8 Vyhodnocení polostrukturovaných rozhovorů

8.1 Partner a příbuzní

Přítomnost partnera je pro seniory velice významná. O to významnější čím je jejich věk vyšší a čím déle spolu žijí (Hall a Heavens 1999). Ztráta životního partnera je výraznou změnou v životě. Tuto situaci popisuje 82letá seniorka z Pasečnice, která žije sama, jen se svým postiženým synem: *„S mužem jsme spolu byli 51 let, i jsme spolu pracovali. Jsem dělala já a vedle dělal on. Ta smrt pro mě byla náhlá, s tím se nemůžu vyrovnat ... a ještě tady kluk kdyby byl zdravěj, tak by to bylo taky jiný, on se mnou moc nemluví, to je furt jedno a to samý, ale přece jen tu nejsem úplně sama...“*. Z rozhovorů vyplývá, že senioři žijící s partnerem jsou spokojenější. Ti, kteří o partnera přišli a žijí již sami, se více upnuli na ostatní rodinu a častěji se setkávají s příbuznými či přáteli, pokud to je možné, anebo si našli nějakou významnou činnost, která jim zabírá mnoho času. Například 86letý senior se po smrti manželky rozhodl, že začne psát knihu. Na otázku jaký je jeho denní program odpověděl takto: *„Nu, tak to je poněkud jednotvárný. Ráno se najím, jdu do své pracovny, sednu si k počítači, tam jsem do oběda, když si uvařím oběd, najím se, tak pokračuju a za pět minut sedm se zvednu a jdu poslouchat zprávy, pak je nějaký film nebo pořad. Pak vyšlápnu patro nahoru a usnu a ráno v sedm zase.“*

Pro člověka, který žije sám, je kontakt s příbuznými velmi důležitý. Výpovědi v rozhovorech potvrzují, že k pocitu osamělosti často dochází, pokud z nějakého důvodu není možné své blízké vidat, o to víc se člověk upíná na svého partnera (stejně tak Phillips 2005). Nebyl rozdíl mezi respondenty muži a ženami. Důvodem nízkého kontaktu s příbuznými byla ve většině případů snížená schopnost mobility a obtížné cestování nebo velká vzdálenost mezi příbuznými.

Dotázaní se ve většině případů ve volném čase věnují také vnoučatům a pravnoučatům. 77letý senior z Plzně, který žije sám, vysvětluje: *„S dcerama se setkávám třeba jednou dvakrát týdně, velice často, s bráchou a se ségrou se setkávám tak jednou dvakrát za měsíc, no jelikož mami byla z pěti sester nejmladší a tatí z pěti bráchů nejmladší, tak*

jezdíme s bráchou a ségrou bratrancům a sestřenicím po pohřbech. Ty už jsou skoro všichni pryč, už tam na nás čekají...“ dostává se k vnoučatům a pravnoučatům: *„vnučka mi teď udělala radost, ta teď dodělala vysokou školu... víš, vnoučata to je radost, ale pravnoučata to už je štěstí. To už nemáš povinnost, jenom tě potěší. To koukáš, jak tam jezdí na skluzavce... Pěče o vnoučata a někdy i pravnoučata byla jednou z hlavních náplní volného času některých dotázaných, zejména mladších seniorů. Stejně tak mužů jako žen. Závisí ale také na jejich dobrém zdravotním stavu. Starší senioři uváděli, že ačkoli je pro ně hlídání vnoučat a pravnoučat potěšením, bývá to pro ně často náročné.*

Při otázce zda se senioři vídají se svými příbuznými často, odpověděla většina dotázaných, že ano. Většina tázaných seniorů na Doubravce měla svoje příbuzné nablízku, v Plzni a jejím okolí. Ti, kteří jezdí autem, tedy většinou nemají problém se s příbuznými setkat a ostatní mohou využít možnosti dobře fungující MHD nebo spojů veřejné dopravy. Tři respondenti naopak odpověděli, že se se svými blízkými vídají málo, protože bydlí daleko od sebe. Nemohou se tak navštěvovat tak často. Na Pasečnici v osmi případech byli lidé spokojeni s četností návštěv příbuzných, pět z nich hodnotilo kontakt s příbuznými jako nedostatečný. V těchto případech to bylo způsobeno velkou vzdáleností mezi nimi, která může být pro starší lidi ze zdravotních, finančních i časových důvodů obtížněji překonatelná. Mobilita ve stáří se snižuje a cestování za příbuznými je obtížnější. Zejména pak na vesnici, kde bývá horší dopravní spojení, jak je tomu i v případě Pasečnice. Linka mezi Pasečnicí a Domažlicemi sice funguje dobře, ale pokud příbuzní bydlí v některé z okolních vesnic, která zrovna není na trase tohoto spoje, je doprava za nimi podstatně komplikovanější, pokud nemají automobil. Z rozhovorů je zřejmé, že v případě starších seniorů častěji navštěvuje mladší generace tu starší. Děti jezdí za svými rodiči, vnoučata za prarodiči. Situaci dokládá výpověď 70leté seniorky z Pasečnice, která bydlí sama se svým mužem na samotě poblíž vesnice: *„Syn je tady tak ob den, vždycky ráno na kafe, vnuk ten dělá v Tejně, ten jezdí míň, ale jinak jako velmi často. No my moc na návštěvy nejezdíme, většinou přijede on. Jinak pár známých máme, občas přijedou oni sem, občas my k nim. Ale v našem věku už na ty společenský návštěvy moc nejsme.“*

Rozhodující je ale schopnost mobility a zdravotní stav (Phillips 2005). Pokud jsou senioři dostatečně mobilní a zvládají cestu za příbuznými, jsou návštěvy vzájemné a v některých případech převažují návštěvy ze strany seniorů, jelikož mají často dostatek času ve srovnání například se svými pracujícími dětmi. Senior z Plzně, 86 let,

popisuje, jak se navštěvuje se svými dvěma syny: „Není čas, syn dělá i v sobotu, v neděli, ten se z práce neutrhne. Když za ním zajdu, tak tam strávím čtyři hodiny a z toho si tak čtvrt hodiny povídáme, protože pořád jsou nějaký zákazníci nebo telefonuje a ten druhý syn, tam když jedu, tak ten má čas vždycky zase. Takže si sedneme do jejich hovorny (v práci) a tam si nějakou chvíli pokecáme. Ale já to celkem chápu, protože když skončí, jede domů, taky chce vidět manželku...“

V případě, že příbuzní nejsou nablízku, je kontakt s nimi obtížnější, jak vypráví 69letá seniorka z Pasečnice: „Manžel má jenom bratra v Domažlicích. Já mám sestru ve Varech a druhou mám na Slovensku. A teďkon nám naši mladý nabídlí, že bysme mohli jet na Slovensko. Že by jeli oni, že by vzali nás dva, že by vzali auto a že bysme jeli na Slovensko na pět, na šest dní. Že bysme se viděli. Teďkon už máme taky věk, tak nevíme, jestli se ještě někdy uvidíme. Tak jsme s tím souhlasili. Zatím nám zdraví slouží, jakžtakž, tak si myslíme, že bysme to ještě zvládli, tu cestu. On by jí manžel zvládl i autem, nu... jenomže v dnešní době, když vidíte ty katastrofy na těch silnicích... Já se potom bojím. Sice bych nemusela, ale prostě to je život takovej. Už jsme takový ve stáří, tak nechceme, abychom skončili v pangejtu.“

Moderní komunikační technologie umožňují telefonický kontakt, když už je osobní kontakt málo častý nebo nemožný. Někteří senioři označují tuto možnost za důležitou. Dotázaní, pro které bylo cestování obtížné, tak často vypovídají, že kontakt s blízkými udržují alespoň touto formou. To dokládá výpověď 69leté seniorky: „Já mám ty příbuzný daleko, tak se vidáme málo, ale telefonujeme si i si napíšeme k svátku, to my nezapomínáme. Teďka jsou ty výhodný paušály pro seniory, tak to se můžeme vykecávat...“

8.2 Přátelé

Podle uskutečněných rozhovorů můžeme dotázané rozdělit na tři skupiny. První skupinou jsou lidé, kteří se schází se svými přáteli pravidelně (nejčastěji jednou za 14 dní až jednou do měsíce), většina se ráda účastní školních srazů nebo srazů s kolegy z práce. Někteří vyhledávají společnost v různých spolcích. Žádný z těchto dotázaných se necítil osaměle. Druhou skupinou jsou lidé, kteří neudržují pravidelné přátelské styky, protože už nemají chuť se s někým scházet, jednalo se většinou o starší seniory ve věku nad 70 let. Někteří měli zdravotní obtíže a byli pohybově omezení. Ale pokud žili se svým partnerem či s rodinou neměli pocit osamění. Třetí skupinou jsou senioři,

kteří by se rádi s přáteli sešli, ale z nějakého důvodu to není možné nebo to lze jen v omezené míře, jak ukazují výpovědi níže. Ti se většinou osaměle cítili.

Respondenti při dotazu na jejich přátele v mnoha případech vzpomínali své sousedy, kterým se věnuje následující kapitola. Dále pak spolužáky a kolegy z práce. Styky s kolegy z práce a se spolužáky je s přibývajícím věkem obtížnější udržovat. Někteří dotázaní ztratili s mnoha kolegy kontakt po odchodu ze zaměstnání a s většinou spolužáků se setkávají pouze na třídních srazech. Ještě obtížnější je udržování kontaktů, pokud člověk pochází odjinud a přistěhoval se. Například pokud přišel na vojnu a už tu zůstal, jak popisuje 88letý senior z Plzně: *„Z práce, já je už asi nepamatuju. Já ho kolikrát potkám.. Ty člověče jak se jmenuješ?(smích) A on říká: Viš, že já taky nevím, jak se jmenuješ... Ted' jsem potkal toho Nováka, mistra bejvalýho, viš. On povídá: Člověče, já vím, žes tam dělal, ale jak se jmenuješ... To viš, už je to 50 let...a spolužáky já tady nemám, já jsem z Vysočiny, já jsem tady vojákoval, v Pětatřicátech kasárnách. Pětatřicátník jsem byl. A to byly kasárna...“*

Jiný případ popisuje 77letý senior z Doubravky. Pracoval v plzeňské Škodě a většinu pracovního života jezdil po montážích. Pracovně jezdil po ČR i po světě a po letech se vrátil domů. Většinu přátel a známých tak má různě po republice i mimo ni, ne však doma: *„Já jezdil po stavbách a tam byli lidi z celý republiky a to se rozprchlo a není možnost navázat kontakt...tam byli Slováci, lidi z Moravy, z celý republiky, lidi co tam stavěli elektrárnu...to viš, na těch stavbách, na těch stavbách to se žilo vlastně od rána do druhýho dne, večer se sedělo v hospodě nebo se někam šlo, ale ty lidi jsou dneska jinde, s těma se nesejdu. A na každý stavbě byli jiný lidi a prostě hrozně lidi... kdyby byli z Plzně...ani není nikdo, kdo by to třeba skloubil, aby se třeba ozval, přijed'te na nějaký sezení jednou za rok...“*

Udržování přátelských vztahů ve městě a na vsi je odlišné. Přátelské styky v pokročilém věku udržují podle výpovědí více muži než ženy a častěji dotázaní na Doubravce než na Pasečnici. Většina senierek z Pasečnice, se kterými jsem uskutečnil rozhovory (s výjimkou jediné), se pravidelně neschází s kolegy z práce či spolužáky, pouze s rodinou a se sousedy na vesnici. Muži většinou tyto kontakty udržují stejně na Pasečnici jako na Doubravce. Na tak malé vesnici jakou je Pasečnice, se téměř všichni mezi sebou znají a vážný spor mezi dvěma lidmi, tak často ovlivní i další vztahy. Naopak město je oproti malé vesnici mnohem více anonymní. Mnozí lidé, které setkáváte, jsou vám cizí.

Vztahy na Pasečnici jsou jiné než v Plzni. Známi a přátelé jsou často totéž co sousedi. Na rozdíl od Plzně je zde omezená možnost hledat společnost ve spolcích či klubech. Jediné dvě možnosti, kde se člověk může zapojit, jsou mezi hasiče nebo v místní hospodě U Vovčáků. Zajímavou výjimkou mezi dotázanými se ukázal senior z Pasečnice, který je ve svých 71 letech stále aktivní natolik, že pořádá s přáteli z bývalého zaměstnání pravidelné výlety: „*U nás (u bývalých řidičů autobusu), my máme takovou skupinu, což jsem byl jeden z původců. Jsem přišel do důchodu před deseti lety a máme každé měsíc sraz. Autobusáci, důchodci. A někdy, některé měsíce i dvakrát. První pátek v měsíci máme sraz v Domažlicích v Zubřině a začali jsme to ve čtyřech a dneska nás tam chodí 20. Jezdí i z Tejna sem, až z Hostouně. A někdy v půlce měsíce uděláme sraz ještě jeden. Sejdeme se. Jedeme někam autobusem, tam uděláme pochod nějaký, skončíme v hospodě a ve 4 autobusem zase zpátky. To nám závidí, hodně nám to závidí. Teďka mezi nás začal jezdit kluk z Klatov s harmonikou. Ten říká: To my dohromady v Klatovech nedáme. Co je tady za partu. A tak to běží...*

8.3 Sousedské vztahy

Sousedský vztah ovlivňuje délka známosti, generační blízkost a případné společné zájmy, jak vyplývá z rozhovorů. Pojem sousedství je také různými seniory chápán odlišně. Dá se říct, že pro plzeňské seniory představovalo sousedství menší prostor než pro pasečnické. Zatímco na Doubravce za své sousedy označovali senioři v rodinných domech většinou jen ty lidi, kteří žili hned vedle nich, a v bytových domech to byli lidé žijící v jednom vchodu, na Pasečnici mnohdy za sousedy považovali i lidi žijící na druhém konci ulice nebo „kousek dál“ ve vesnici.

Velkou částí dotázaných byly sousedské vztahy označeny jako dobré, ale byly v různé intenzitě. Většinou se lidé v rodinných domech na Doubravce znají „přes plot“. Vycházejí spolu, ale intenzivněji se nestýkají. Důvěrně se většinou lidé v Plzni znají jen s některými sousedy, ať žijí v bytovém nebo v rodinném domu. Většinou s takovými, s kterými jsou si generačně blízcí nebo mají společné zájmy. 14 z 15 dotázaných odpovědělo, že se svými sousedy vychází dobře. Naopak na Pasečnici vedle sebe lidé žijí v mnoha případech od dětství a sousedské vztahy jsou zde intenzivnější. Je zde také skupina chalupářů, kteří si zde koupili domek, ale často jezdí jen na víkendy. Sousedské vztahy zde respondenti nehodnotili tak pozitivně jako senioři na Doubravce.

Sousedské vztahy v Plzni na Doubravce jsou podle respondentů poměrně dobré. Tyto části města vznikaly většinou najednou, takže obyvatelé, kteří spolu sousedili, stavěli společně nebo se společně stěhovali do jednoho bytového domu a často byli i v podobném věku. Dnes zde ve velkém množství žijí lidé, kteří se také znají dlouhou dobu, případně zde žijí děti původních majitelů. Naprostá většina rodinných domů má vlastní zahradu a parcely jsou poměrně velké, takže obyvatelé mají svůj klid. To dokládá výpověď 77letého seniora: *Mě se tady líbí, já už...i od začátku...i ty lidi tady byli tak stejně mladý, i ty děti tak stejný, to rostlo spolu.*“ Podobně to popisuje seniorka, 68 let: *„Jsme tu 35 let, a když jsme sem přišli tak tu byli samý mladý, dneska už jsou starý nebo ty starý už odešli a jsou tu jejich děti.*“ 78letý senior popisuje jeho vztah k o generaci mladším sousedům: *„Nu já bydlím ve dvojdomku, takže se sousem moc nevidím, ale bližší je mi ten druhý sousem, za plotem. Když já třeba nestačím stříhat, tak sousem vezme sekačku a pomůže mi, ty vazby jsou dobrý, a když zase potřebuje on něco, tak mu vyhovím...já nevím, jaký vztahy mají ostatní lidi v rodinných domech, ale i s tím co se vidím, tak se pozdravíme a tím to končí. Jedině, když mu jeho děti hodí ke mně na zahradu míč, tak jim ho hodím zpátky a to je tak všechno, co spolu máme. Jednak je o generaci mladší, a jinak nemáme žádný společný zájmy.*“

Soužití sousedů v Plzni může být obtížnější v bytových domech, kde žije více lidí na malém prostoru. Majitelé bytů či nájemníci se postupně a čím dál tím častěji mění, což způsobuje větší anonymitu mezi lidmi (Musil 1982). Tím že nejstarší generace, která zde mnohdy žije od 60. či 70. let minulého století, kdy byly tyto panelové sídliště dostavěny, postupně vymírá, dochází k větší fluktuaci obyvatel v bytech. Sousedské vztahy se musejí utvářet znovu od začátku. Lidé jsou si často cizí, ani neznají své sousedy. Setkávají se zde různé generace a typy lidí s odlišnými nároky a potřebami, což může způsobit potíže mezi sousedy. Tento stav popisuje 80letý senior z Doubravky: *„Bydlím v bytu, je nás tam 40 bytů, to je takzvaný věžový, výškový panelák a obsahuje k 80, ke 100 lidí. Samozřejmě starší generace už nás opouští, takže se tam už obsazují byty mladšími lidmi, rodinami s dětmi, s kočárky, ale bohužel i se psy...Chápe se to u starých lidí, kteří jsou sami, a tam ten pejsek je. On je takovým společníkem. Ale tam kde je plná rodina? Ty psi vyžadují určitou hygienu a tak dále... Krom toho je tam slyšet hukot a štěkání... Sousedské vztahy byly naprosto jiného charakteru, než jsou dneska. Dneska je to taková izolační uzavřenost. Já jsem doma a ostatní mě nezajímá a to se týká i služeb v domě. Další senior ukazuje, že soužití může dobře fungovat*

i v panelovém domě: *Tak samozřejmě, každý má nějakého známého, přátele ve svém domu. Že se zdravíme, že se potkáváme... Není to všude samozřejmě. Ale co je třeba dobrý, jedna sousedka něco upeče a přinese to dvěma sousedům o patro výš, protože je s nima v kamarádském vztahu. A když my něco upečeme, tak zase jdeme dolů. Takže to nás jako těší, jak to takhle vypadá.*“ Také vzpomíná na dřívější dobu, kdy nájemníci společně pořádali brigády kolem domu a společné schůze, což také pomáhalo s udržováním dobrých sousedských vztahů a to mu dnes chybí: *„Nebudu hovořit o tom, že jsme dřív organizovali brigády, všechno jsme to zametli, uklidili, vyhodili do kontejneru a měli jsme tam čisto... Takže bych řek, že celkem ta aktivita, neříkám, že je tak velká, protože ona se v minulých letech tak neprojevovala. Projevovala se třeba tím, že se konaly veřejné schůze. Tám si lidi mohli leccos říct, vůči tomu co se jim nezdálo. Dneska se veřejná schůze považuje za něco zastaralého, některým z nás to vadí...“*

Sousedské soužití na Pasečnici má oproti Plzni svá specifika. V obci s necelými dvěma sty obyvateli se znají téměř všichni. Sousedské vztahy zde podle místních byly vždy dobré, soudržnost obyvatel byla vysoká, obyvatelé se snažili o vesnici pečovat. Místní na to byli náležitě hrdí. Situace se ale před několika lety změnila. Toto má kořeny už v období po druhé světové válce, kdy v obci došlo k velkému odlivu obyvatel, jelikož lidé odcházeli dosídlivat pohraničí a také do průmyslových oblastí republiky za lepší práci. Objekty, které po nich na Pasečnici zůstaly, získaly postupem času většinou chalupáři z větších měst, většinou z Prahy a z Plzně. Chalupáři si začali své objekty opravovat, což bylo pro obec pozitivní, domy nechátraly. Lidé mezi sebou vycházeli dobře, ale i po několika desetiletích je v obci stále zřejmé rozdělení na „místní starousedlíky“ a „náplavu“, jak uvádí někteří dotázaní. Hrál se zde ochotnické divadlo, jehož dobré jméno sahalo za hranice okresu. Hasičský spolek pořádal kulturní i sportovní akce, bály, veřejné oslavy. Dnes je ale situace jiná. Spor o vedení obce rozštěpil pasečnické obyvatelstvo na dvě poloviny, čímž se sousedské vztahy dost pokazily a mělo to významný dopad na fungování spolků, kulturu a život ve vesnici celkově. Dvě třetiny dotázaných jsou nespokojeny se současnou situací v obci a postrádají dřívější soudržnost mezi občany a sousedy.

Tyto souvislosti popisuje současná starostka (Svobodová 2012) takto. V komunálních volbách v letech 1994, 1998 a 2002 kandidovalo v obci pouze sdružení nezávislých kandidátů (SNK) složené ze „starousedlíků“. Mezi občany postupně začala narůstat skupina lidí, kteří kritizovali zastupitelstvo za pasivitu a zejména za neschopnost

v získávání dotací nutných k rozvoji obce. Politická situace na Pasečnici se začala vyhrcovat během komunálních voleb v roce 2006, kdy byla na Pasečnici sestavena druhá kandidátka za podpory ČSSD, v jejímž čele stáli lidé, kteří se do vesnice přistěhovali. Podpora tehdejšího zastupitelstva mezi lety 1994 a 2006 v průběhu let postupně klesala (viz tabulka č. 3), a tak v nadcházejících komunálních volbách zvítězila kandidátka za podpory ČSSD, která dle svého programu chtěla co nejdříve získat finanční zdroje na rozvoj obce. Obec tak byla rozdělena na dva tábory.

Jelikož se nedokázali společně domluvit na dalším směřování obce, kandidáti SKN včetně svých náhradníků odstoupili z funkce, díky čemuž nemohlo zastupitelstvo fungovat a obyvatelé museli k volbám znovu. U následujících voleb se situace opakovala a tyto průtahy ohrozili čerpání dotace, což ještě více vyhrtilo vztahy v obci.

Tabulka č. 3 – Výsledky voleb do obecního zastupitelstva Pasečnice v letech 1994 až 2010

	Výsledky voleb do obecního zastupitelstva Pasečnice						
rok	1994	1998	2002	2006	2007	2007	2010
SNK	100%	100%	100%	49,71%	50,26%	43,66%	41,93%
ČSSD	-	-	-	50,29%	49,74%	56,34%	58,07%

Zdroj: vlastní zpracování dle (Svobodová, 2012)

Spory mezi kandidáty se přesunuly do osobní roviny a musely být řešeny soudní cestou. Vznikly tak spory nejen mezi „starousedlíky“ a „přistěhovanými“, ale i mezi přáteli a rodinami. Tuto rozpolcenost obce dokládá i výpověď 71leté seniorky: „Nu, co za ty problémy může? Vedení tady, paní starostka. Hanba mužům, kterým žena vládne. Hanba Pasečnickej, kterým vládnou lidi, který jsou tu náplavy!“ Další, 67letá seniorka říká: „ a já se tě lidem divím, co jsou tady odsud, že se nechají od takovýchdle pražáků, co tady žijou 20 let takhle navést.“ Tyto spory se dotkly velké části obyvatel Pasečnice a podepsaly se na fungování společenského života v obci. V následujících volbách si kandidáti ČSSD upevnili svoji pozici v zastupitelstvu. Tyto volební boje se dotkly celé obce, což dokazuje i volební účast, která přesáhla 85% (ČSÚ 2014e). Bývalý pan starosta, zástupce SNK se snažil obec udržovat s co nejmenšími náklady. Co zvládl, se snažil opravit a udržovat svépomocí. Pořádal v obci brigády, což upevňovalo soudržnost mezi místními: „no ono napřed to bylo dobrý, to se chodilo,

pomáhalo se, v sobotu na brigády, jo, kdykoli, fakt jo...Tady se lidi namakali, si udělali kanalizaci svou. Tady krám svépomocí, hasičárna... Za pakatel, za buřtíka a za pár piv. Ale sešli se ty lidi, popovídali si a všechno tadyto...Pak se šlo do hospody, vzala se harmonika...Dneska si na všechno vezmou firmu.“ vypráví bývalý starosta. Podle dotázaných se změnilo také odměňování zastupitelů obce. Popisuje to i manželka bývalého starosty: „Vašek to dělal za pár korun. Nejdřív za dva a půl tisíce, pak teda za pět, ale styděli se dát si víc peněz. A oni hned přišli a na to jsou tabulky a hned si dali tu nejvyšší sumu...Bývalý starosta to potvrzuje: „Za nás furt nadávali, co se utratí peněz, nu a oni si dneska přijdou a ona si dá 12 tisíc starostka, 11 zástupce a 8 zapisovatelka...je nenapadne, že by si to snížili sami. To jsou starostové, který neberou vůbec nic. Si spočtete, kolik to je peněz pro ně. To by se udělalo práce, to by se nakoupilo věci...“

Současné zastupitelstvo již během svého prvního volebního období dokázalo čerpat dotaci ve výši 5 miliónů 940 tisíc Kč, za kterou se podařilo opravit komunikace v obci, zrekonstruovat budovu mateřské školy, kde vytvořili novou společenskou místnost pro potřeby obce a kam se také přesunul obecní úřad. Dále došlo k rozšíření obecního osvětlení, byl zaveden bezdrátový rozhlas a bylo postaveno nové dětské hřiště (Svobodová 2012). Bývalý starosta však namítá, že náklady na provoz budovy školky a úřadu se rekonstrukcí zvýšily a stará budova obecního úřadu nemá využití.

8.4 Spolky, kluby, aktivity

Náplň volného času je pro seniory velmi důležitá. Nadbytek volného času, monotónnost a nedostatek činnosti zvyrazňuje pocit osamění a prohlubuje tak izolaci seniorů. Míra aktivity nutná k zachování zdravého životního stylu je individuální. S narůstajícím věkem se mění potřeby i možnosti seniorů (Larsen 2005; Sintonen 2014).

Většina dotázaných seniorů si své volnočasové činnosti vytváří převážně sama. Možnosti spolků nebo klubů a dalších aktivit připravovaných různými institucemi pro seniory využívají spíše mladší senioři, kteří jsou aktivnější. S věkem ubývá člověku chuť někam cestovat, postupně se stává pasivnější a často ani o setkávání a srazy s přáteli nemá zájem. Zhruba polovina dotázaných nenavštěvuje žádné spolky ani se neúčastní společenských aktivit. Rozdíl však byl v tom, že pasečnickým seniorům společné akce na vesnici ve většině případů chybí (zejména ochotnické divadlo),

zatímco Plzeňským nikoli. Pokud by však pasečníctví senioři měli za volnočasovými aktivitami vyrazet někam mimo obec, neměli by o ně zájem.

Plzeň jako krajské město s více než 170 tisíci obyvateli (ČSÚ 2014f) může nabídnout mnohem pestřejší nabídku zájmových aktivit, klubů, spolků, kde senioři budou mít dostatečné vyžití. Z rozhovorů je ale zřejmé, že s přibývajícím věkem, se aktivita člověka snižuje a o činnosti a aktivitě, které pro něj nejsou nutností, ztrácí zájem. Často kromě fyzických sil chybí i chuť.

Kromě činností, které provádí dotázaní senioři běžně jako například úklid, nákupy, sledování televize, četba či křížovky, mají senioři na Doubravce i mnoho dalších možností jak vyplnit svůj čas. Někteří se snaží ještě pracovat, alespoň na částečný pracovní poměr, většinou dotázaní ve věku mezi 65 a 75 lety. Další významnou náplní volného času jsou vnoučata.

Dvě třetiny dotázaných v Plzni jsou vlastníky chaty nebo zahrádky, takže chataření a zahrádkaření je pro mnohé zdejší lidi koníčkem a náplní volného času. O tom mluví i 80letý senior: „...*Samozřejmě k tomu jsem měl svou zahrádku v Nýřanech, mám jí tam dodnes a ta aktivita, ta práce na té zahradě mi přináší takovou tu fyzickou úroveň, která posiluje svaly, přispívá ke zdraví. Ty zimní období, která absolvujeme, zhruba tak půlroční jsou velice obtížné, tím, že se vynechává tahleta aktivita...* další 75letá seniorka hodnotí zahrádku jako starost, ale takovou tu příjemnou: „*Máme zahrádku v Černicích a potom ještě chalupu v Darmyšli...většinou tam akorát děláme pořádk, to přijedete akorát, tráva naroste, než se to poseče... sázíme cukety a okurky, to tam jde, teď jsme dali nějakou ačokču...a v Černicích zahrádkaříme taky. Tam máme zase mrkev a rajský a cibule, hrášek tam dáváme, bez jahod to nejde. A lezete kolem toho, protože nejvíc roste plevel... a než to všechno sklídíme, tak je říjen, listopad, pak už jsou Vánoce a za chvíli je znova jaro.*

Na Doubravce funguje také D-klub, který někteří dotázaní navštěvují a který nabízí výtvarné, hudební, pohybové, taneční a relaxační kurzy a kluby pro děti i dospělé, dále např. zajímavé tvůrčí aktivity, soutěže, zábavné pořady, přednášky, jazykové kurzy, taneční zábavy pro seniory i zázemí pro nejrůznější spolky, sdružení nebo organizace (D-klub 2014). Oddíl Sokola na Doubravce má i svoji seniorskou část, kde můžou účastníci pravidelně cvičit a sportovat, jak uvádí jedna ze zpovídaných senierek. Dále je zde možné využít služeb městské knihovny, jejíž pobočka je v budově Centra Doubravka. Jejích služeb dotázaní senioři využívali poměrně často. V Plzni jsou ale

i další knihovny, například vědecká či univerzitní. Čtení je pro seniory příjemný, nenáročný a v případě městské knihovny i poměrně levný koníček. To dokládá výpověď 78letého seniora, pro kterého je čtení jednou z nejvýznamnějších aktivit: „*Jo, taky chodím do knihovny jednou do měsíce, půjčuju si tak 7, 8 knížek, oni to chtěj za měsíc vrátit, to já samozřejmě nestihnu. Jednou dvakrát už jsme se takhle nepohodli, tak už mě tak nějak berou. Už si mě pamatujou... Já teda rád čtu a hodně často čtu, ale za chvilku mě bolí oči... člověk taky věnuje už hodně času televizi, čučí na obrázky... takže jako nějak ten společenskej život běží mimo mě...*“

Městský obvod Plzeň 3 pořádá také zájezdy pro seniory, o které je velký zájem, jak popisuje 66letá seniorka: „*UMO3 (úřad městského obvodu) tady pořádá zájezdy pro seniory, ale protože jo o to velkej zájem, tak se tam vždycky musí dlouho stát, tak si říkám, že to nemám ani zapotřebí, abych tam stála celý dopoledne, takže jezdím přes cestovku paní Matějkové, která taky pořádá zájezdy pro seniory.*“ Cestování je ale podle rozhovorů zálibou spíše mladších seniorů. Pro starší seniory je většinou příliš fyzicky a finančně náročné. Většina plzeňských divadel poskytuje seniorům slevu na vstupném. Hrají se i představení výhradně určená pro seniory. Další možností naplnění volného času je navštěvování univerzity třetího věku. „*Vnoučata už mi vyrostla, takže nemám žádný povinnosti...chodím do jazykový školy, ale chodím až odpoledne, jednou týdně. Potom chodím taky cvičit do Sokola jednou týdně, potom navštěvuju taky mladý. Chodím na univerzitu třetího věku, takže každěj den se liší. Málokdy jsem celej den doma.*“ popisuje svůj týdenní program 66letá seniorka. Jiný 86letý senior vypráví o svých zájmech: „*Na přednášky jezdím na radnici, to je jediný, kam musím dojíždět. Jinak v jinejch čtvrtích není nic, co by mi na Doubravce chybělo. Ty přednášky to pořádá archiv města Plzně, ted' to trošku ubejvá, dřív to bejávalo jednou za 14 dní...nu a taky jsme oldskauti, to je od 26 let do smrti...takže tam se taky vyřádíme. Scházíme se jednou za měsíc, pak ještě zvlášť ty sekce, třeba někteří i častěji, historici, muzikanti, takže se nenudím, spíš nestíhám.*“

Co se týče kulturního vyžití na Pasečnici je ve srovnání s Plzní velmi omezené. Kromě běžných činností, jako je vaření, úklid, práce kolem domu, v garáži a na zahrádce, četba, ledování televize nebo luštění křížovek, zde funguje jen hasičský spolek, veřejná knihovna a také hospoda, kam mohou lidi přijít poklábosit s přáteli a známými. Některým dotázaným chybí společné brigády pořádané vedením obce. Naopak jiní se snaží společnost aktivně vyhledávat a spojují ji s dalšími aktivitami jako například

„spolek domažlických autobusáků v penzi“ (viz kapitola 6.4). Společné výlety, zájezdy či dovolené posilují vztahy mezi lidmi, seniory nevyjímaje (Larsen 2009).

Dlouhou tradici mělo na Pasečnici ochotnické divadlo, o němž nalezneme první zmínky v kronice dobrovolných hasičů již z roku 1911. Hrál se do roku 1940 a na tuto tradici navázal v roce 2002 spolek Pasečnice sobě (Databáze českého amatérského divadla 2014), který se bohužel kvůli rozepřím mezi členy divadelního spolku po volbách v roce 2010 rozpadl. Ochotnické divadlo mělo na Pasečnici velký úspěch a lidem dnes velice chybí. „*Dřív tady toho bylo hodně, to jsme nevěděli co dřív, když bylo divadlo. To byly třikrát, čtyřikrát tejdně zkoušky...Chybí mi divadlo, teda samozřejmě, ale to už nejde vrátit.*“ vypráví 68letá seniorka. Na otázku, proč už divadlo nefunguje, mi jedna z dotázaných (68letá seniorka) odpověděla: „*Nu protože se dvě ženský pohádaly, že jo. Bylo pěkný. Vnučky tam taky hrály...*“ Důvodem rozpadu divadla byly rozepře mezi některými občany a nově zvoleným vedením obce. Tyto politické spory přesáhly i do osobní roviny a zničily tento pro obec významný spolek. V současné době existují snahy o obnovu divadelního spolku, ale zatím bez většího úspěchu. Členská základna hasičského oddílu se v posledních letech zmenšuje, podle místních mají mladí jiné zájmy. Přesto se spolek snaží pořádat v obci společenské akce. Tradiční je každoroční bál, stavění májky a dětský den. V předchozích letech bývala návštěvnost těchto akcí velká. Z rozhovorů vyplývá, že se scházela téměř celá vesnice. V současné době se kvůli sporům mezi lidmi účast snížila a mnozí lidé se už společných akcí neúčastní.

Veřejná knihovna v budově obecního úřadu obce Pasečnice je otevřena jedenkrát v týdnu, vždy ve čtvrtek od 18:00 do 19:00. Společně s knihovnou je zde i možnost využití veřejného internetu. Vypůjčení knih či používání internetu je však možné i jindy po domluvě s knihovnicí. Nikdo z dotázaných ale nezmínil, že by tyto služby pravidelně využíval. Významným společenským prvkem na Pasečnici byly společné brigády, které byly nejen prospěšné pro obec, ale zároveň zajišťovaly i možnost setkání občanů, jelikož bývaly zakončené společným posezením v místní hospodě. Současné vedení obce již na práce, které byly dřív prováděny formou brigád, najímá soukromé firmy a prvek společné práce pro obec, který podle místních sblížoval zdejší obyvatele, dnes chybí, jak je zřejmé z výpovědí seniorů.

Pokud nemají senioři zdravotní problémy a mají dostatečné finanční zázemí, stejně jako v Plzni i na Domažlicku najdeme cestovní kanceláře, které se zaměřují na seniorský

cestovní ruch: „*Ted'ka už jezdíme tady, se ženou. Vždycky jezdíme jenom tak na dva, na tři dny tak. Člověk už je taky marod, nějaký recept musí vzít a tak, takže jezdíme tady na Alpy, s průvodcem, všechno aby to bylo pěkně zařízený, abychom se nemuseli o nic starat. Ted' jsme byli na tom Orlím hnízdě, tam jsme si dali gábl pěkně. Sice stojí 3 eura pivo, ale coby no... Jo to se mi líbí, tady na Folmavě nás naložili, zase vyložili...dokud máš důchod a práci, tak to jde, když si můžeš přivydělat, tak je to dobrý...“ Popisuje 66letý senior, který zatím stále ještě pracuje jako řidič autobusu.*

Další možnost návštěvy spolků nebo jiného kulturního vyžití je v Domažlicích. V roce 2010 vznikl v Domažlicích seniorský klub, funguje zde také seniorský taneční klub Hanka pod TJ Sokol Domažlice. Město Domažlice se snaží pro seniory také připravovat zajímavé přednášky v Galerii bratří Špilarů. Dále zde funguje kino, městské kulturní středisko pořádá velmi často koncerty různých žánrů, nezdá se, že zde hostují ochotnické i profesionální divadelní spolky a jsou zde i další kulturní akce. Nutnost cestování za zábavou či kulturou je pro mnohé pasečnické seniory obtížná a často nepřijatelná. Jediná dotázaná navštěvuje zmíněný taneční klub a jeden ze seniorů uvádí, že občas vyrazí s manželkou do Domažlic na nějaký hudební pořad. Senioři z Pasečnice většinou nemají zájem jezdit za zábavou do Domažlic.

8.5 Odchod do důchodu

Odchod do důchodu bývá významným mezníkem v životě člověka. Lidé se s těmito okolnostmi a nárůstem volného času vyrovnávají různě. Často ztratí kontakt s částí svých známých. Musejí se vyrovnat s novou finanční a sociální situací. Toto prázdno a ztráta kontaktu a často snížení příjmu může působit depresivně (Larsen, 2009). Těžkým obdobím může být podle respondentů prvních pár měsíců těsně po odchodu do penze, než si člověk zvykne na jiný režim. Rozhovory potvrdili, že zejména pro lidi pracující dlouhá léta v kolektivu mohou být první chvíle v penzi obtížnější. Podle výpovědí bylo pro dotázané důležité najít si nějakou činnost: „*Mě třeba trvalo půl roku, než jsem si na to zvykla, ale potom jsem měla takovej ten pocit, že mrham časem...“* vypráví 66letá seniorka, která po odchodu do penze začala navštěvovat univerzitu třetího věku. „*Ta univerzita třetího věku, to je bezvadný, protože tam dělám věci, který mě baví, takže nestěžuju si.*“

Pro většinu respondentů byl tento životní mezník pozitivní změnou. Mírně negativněji vnímají odchod do penze na Pasečnici. To může být spojeno s menším množstvím

aktivit, které se jim zde nabízí. Ve většině případů odpovídali negativně především muži. Ženy byly naopak rády, že mají dostatek času na udržování domácnosti, případně i hospodářství. Pro velkou část lidí důchod znamená klid, odpočinek a uvolnění po náročném období v zaměstnání. Jsou naopak rádi, že mají dostatek času na své příbuzné, přátele, zájmy a koníčky. 70letá seniorka z Pasečnice odpověděla na otázku, jakou změnu pro ni představoval odchod do penze: *„Sladkou! Já vzhledem k tomu, že jsem byla celý život vytížená, já dělala 25 let ekonomka a doma jsme měli hospodářství, velký zvířata...takže já jsem odešla do důchodu ze zdravotních důvodů. Pro mě byl důchod uvolnění psychický, ale zase to na mě bylo náročnější fyzicky, takže to byla ta změna, ale příjemná...“*

Pokud má člověk vnoučata, případně pravnoučata a jsou mu nablízku, často je po odchodu do důchodu rád, že na ně má dostatek času a může se jim věnovat. To popisuje 66letý senior z Plzně, který je druhým rokem v důchodu: *„Nu, naše dcera má tři děti. 15,12 a 7 let...většinou k nám jezdí v neděli na oběd, když jdou z kostela, tak se tady zastaví. Nu a jinak já pravidelně dojíždím do Hradce u Stoda, tam přivezu nejdřív kluky ze školy a potom Daniela (nejmladší vnuk) vozím na taekwondo na Slovany. Potom ho zase seberu zpátky a tam přespím. Ve středu se vracím vlakem, to už toho moc neudělám, ve čtvrtek chodím kreslit a v pátek zase jedu dopoledne vlakem do Hradce, po obědě stáhnou kluky ze školy a odpoledne zase vezu Daniela na taekwondo a domů se vracím v sobotu.*

71letá seniorka z Pasečnice, s vážnými zdravotními problémy, žijící s manželem, který ještě pracuje a doma často nebývá, vypráví: *„Mám dvě vnučky, ty vždycky přijedou na víkend, to mě drží nad vodou. Jezdí vždycky o prázdninách, jinak tak jednou za 14 dní. Mají tady hromadu aktivit...Ony tady většinou chodí na hřiště, tam na ně vidím, takže jsem spokojená...“*

Velká část dotázaných na Doubravce vlastnila chatu nebo alespoň zahradu na okraji Plzně či v jejím blízkém okolí. Ti byli rádi, že mají čas na zahrádkaření a rekreaci na chatě, kterým se při práci nemohli věnovat v takové míře. Jiní si našli místo práce jinou aktivitu. Dva dotázaní ještě částečně spolupracují s bývalým zaměstnavatelem. Jeden začal vypomáhat v uzenářství. Všichni tři shodně vypověděli, že si nedokážou představit, co by dělali celé dny doma. Nemají žádné závažnější zdravotní problémy, tak dále pracují. Dva respondenti se začali vzdělávat – 77letý senior začal navštěvovat

jazykovou školu a 66letá seniorka nastoupila ke studiu univerzity třetího věku a po úspěšném absolvování lékařského oboru se nyní věnuje psychologii.

Podle analýzy ČSÚ (2012) jsou pracující důchodci významnou skupinou obyvatel. V roce 2012 tvořili více než 5 % všech pracovních sil u nás. Počet pracujících žen v důchodu mírně převažuje nad počtem mužů, což je způsobeno i dřívějším odchodem žen do důchodu. Ve skupině nad 65 let však už počet pracujících mužů výrazně převyšuje počet pracujících žen. Vzhledem k vyššímu absolutnímu počtu žen v tomto věku, je možné konstatovat, že pracovní aktivita mužů je v porovnání se ženami zhruba dvojnásobná (ČSÚ 2012). Dva dotázaní (65 a 75 let) zůstali v práci i přes důchodový věk, zdravotně se cítí dobře a nedokážou si zatím představit, že by měli zůstat doma: *„Ono je to těžký. Mě řekli: Pročpa neskončíš? Ale ono pořád mezi lidma, končit najednou, to nejde. To třeba až uznám nebo ze zdravotních důvodů...ale ze dne na den, to nejde. Pro člověka, kterej byl zvyklej na lidi...“* říká 65letý senior z Pasečnice. Pro dva byl odchod z práce obtížný, zejména první půlrok, ačkoli nežili sami, jak popisuje 67letý senior žijící s manželkou, která zatím chodí do práce: *„takhle, nějakých půl roku jsem se trápil, já byl celej život mezi lidma. Já dělal zámečnicku. Já znal v Domažlicích každýho člověka, potom jsme jezdili do Kdyně, do Klatov, do Písku... potom to padlo. Já pořád říkám ženě, že půjdu pracovat. A ona: Nikam, je ti 67, kdepa tě vezmou? Skončil jsem s největší chutí a doktoři mi poradili, ať jdu marodit, na rok. Já říkal: Vždyť mi nic není! ... nu, nebyla práce“.*

8.6 Dopravní dostupnost

Tento ukazatel se v jednotlivých lokalitách výrazně liší. Lépe hodnotí dopravní dostupnost senioři v Plzni. Naopak pro Pasečnické je to jeden z nejvýraznějších problémů lokality. Nejvýraznějším problémem je dostupnost obchodu. Dopravní dostupnost nakupování, lékaře a dalších služeb hodnotí lépe muži než ženy. To může být způsobeno tím, že část dotázaných žen neřídí automobil a je tak odkázána na svého partnera nebo na služby hromadné dopravy.

Dopravní dostupnost je v Plzni zajištěna propracovaným systémem městské hromadné dopravy, který začal vznikat již na počátku 20. století. Intenzita dopravních spojů je podle většiny dotázaných dobrá, pouze někteří lidé žijící v okrajových částech Doubravky, jako jsou Újezd nebo Červený Hrádek, by ocenili kratší intervaly mezi jednotlivými spoji, nepovažují to však za nějak závažný problém. Linka číslo 16, která

je hlavní spojnicí mezi Doubravkou a centrem Plzně, jezdí ve špičce každých pět minut a autobusové linky 29 a 30, kterými lidé dojedou na Slovany a Bory jezdí ve špičce po čtvrt hodině, resp. po sedmi minutách. (PMDP 2014). Senioři starší 70 let mají navíc jízdné v MHD zdarma, takže tuto možnost dopravy rádi využívají. Dotázaní senioři také oceňují průběžnou modernizaci vozů MHD, zejména pak nízkopodlažní tramvaje, trolejbusy i autobusy, díky kterým je pro ně cestování po Plzni pohodlnější. S možnostmi městské hromadné dopravy bylo všech 15 dotázaných v Plzni spokojeno. *„Doprava v Plzni, to vůbec není problém. Ty vozy taky, se obnovuje ten park, tahlety nový jsou zase lepší, máte tam čas, kolik je hodin, řeknou Vám, která je stanice, takže v tej městskej dopravě se to vylepšuje. Ted'ko jsou ty nízkopodlažní, nemusím šlapat do schodů. Spokojenej člověk.“* popisuje situaci 86letý senior.

Podíváme-li se na automobilovou dopravu, ta je v Plzni ve špičce poměrně hustá a z rozhovorů vyplývá, že senioři častěji využívají možnosti MHD, pokud však vyráží na větší, například týdenní nákup a mají možnost využít automobil, učiní tak. Problémem jsou podle některých ranní a odpolední zácpy v centru a parkování. Samotné Doubravky se tento problém netýká. V Plzni, zejména kolem centra, chybí parkovací místa. A pokud už nějaká možnost parkování je, tak jsou parkovací místa zpoplatněná, jak vysvětluje 66letá seniorka, majitelka papírnictví v centru města, která si navíc stěžuje, že nadměrná doprava v centru města ničí plzeňské památky: *„Ta doprava v Plzni je taky dost blbá. Pořád se řeší nějakej obchvat, aby se lidi z Lochotína dostali na Bory do práce. A jezdí přes centro, kolem divadla, synagogy... podle mě je to takový nešetrný, aktivisti hlídaj' přírodu a přitom tady takový památky a ničí se to pitomou dopravou a radní to neumí vyřešit. A řeší to, co si pamatuju, 40 let. Doprava je tady zašprajcovaná jedním mostem a jedním sídlištěm, ale dojet se dá všude...“*

Pro chodce představuje jedinou bariéru na Doubravce Rokycanská třída, na které je čtyřproudý provoz. Tato dopravní tepna dělí Doubravku na dvě části a pro seniory může být její přecházení obtížnější. Jinak zde není nic, co by pro chodce představovalo další významnou bariéru. Nikdo z dotázaných ani žádnou další bariéru nezmínil.

Dopravní dostupnost Pasečnice zajišťuje autobusová linka Domažlice – Pasečnice – Pelechy. Je to jediné spojení do Domažlic, kam musejí místní dojíždět, kvůli nákupům, lékaři a všem dalším službám, jelikož na Pasečnici funguje pouze hospoda a kaplička. Autobus do Domažlic jezdí poměrně často, což je pro život v obci velice důležité, to popisuje 65letý senior, řidič autobusu na místní lince: *„Dopravní spojení do Domažlic“*

je perfektní, to jsme udělali ještě za nás, když jsme byli v obecním úřadě (je bývalý starosta obce). To je vlastně desítka, za deset půl jedenáctý jede zpátky... nu, tady je 18 spojů. Tady nám to jezdí každou chvíli...až do půl šestý. A nedělní spoj. To se nejdřív zrušilo a pak se to zase obnovilo, protože ty babičky do kostela hlavně, že jo, to hlavně. Nu a dneska se jim to hodí, si nakoupí. A nemusí hned v pondělí zase jezdit. Doprava je dobrá, to si nestěžujem.“ Většina seniorů je na tuto situaci zvyklá, a považuje ji za přirozenou.

Pro některé seniory představuje problém vzdálenost zastávky autobusu. Pasečnice je poměrně rozlehlá a někteří senioři to mají k jediné zastávce v obci daleko. Bývalý starosta, který na této lince jezdí jako řidič, ale ochotně zastavuje i mimo zastávku a snaží se tak seniorům pomoci. Seniorům tak stačí dojít k hlavní silnici, kudy autobus projíždí a na řidiče zamávat.

Podle velké části dotázaných je zásadní možnost užívání automobilu. V podvečerních a večerních hodinách je to jediná možnost, jak se dopravit do Domažlic. Problémová je situace seniorů žijících na samotách poblíž obce. Ti to mají na autobus daleko, ten k nim nezajíždí, a tak jsou zcela odkázáni na automobil. „*Co tady teda opravdu chybí je obslužnost, jsme tady na konci světa v našem věku...jezdíme autem dvakrát tejdně, třikrát tejdně do Domažlic na nákupy, nějakýho toho doktora, to už jsme zvyklí...nějaká ta obslužnost, třeba pojízdná prodejna kdyby sem jezdila, to by bylo asi jediný, co bysme tady postrádali. Protože ty prodejny, co tady v okolí byly v těch vesnicích, to už všechno zkrachovalo... ta by se tady uživila.“* vysvětluje 70letá seniorka, která žije na samotě na kraji Pasečnice.

8.7 Možnosti nakupování

Možnosti nakupování jsou asi nejzásadnějším tématem při porovnávání spokojenosti obyvatel Doubravky a Pasečnice. Zatím co v Plzni si lidé mohou nakoupit takřka na každém rohu, na Pasečnici už rok žádný obchod nefunguje. Více nespokojené jsou s touto situací ženy, také proto, že na nich jejich partneři starost s nakupováním často nechávají. Pasečničtí jsou nespokojení hlavně proto, že si nikde v obci nemohou koupit alespoň základní potraviny jako například pečivo, kvůli kterému musejí do Domažlic minimálně dvakrát v týdnu.

Nakupování na Doubravce nečinilo nikomu z dotázaných problémy. V městské části se nachází pobočky obchodních řetězců (Billa, COOP, Lidl, Penny, Tesco), které jsou

vhodně rozmístěné a dobře napojené na systém MHD. Senioři tak mají pestrý výběr sortimentu, který je navíc dobře dostupný. Někteří senioři poukazují na to, že využívají akčních nabídek z letáků, které jim řetězce distribuují do poštovních schránek a nakupují tam, kde je to zrovna výhodnější, o tom vypráví i 80letý senior: *Já si vzpomenu zase na dobu minulou, tenkrát jsme se učili na ekonomce, že obchod se má stavět zhruba 300 metrů ob sebe...Dneska samozřejmě potraviny jsou taky daleko blíže, než to byl tenkrát. Dalo by se říct, že obchodů tady máme dost. Když vezmu, že nahoře je Norma (dnes už Billa), Penny, Lidl, Centrum, vezmu Kučeru tam na konci, to Tesco tady a ještě Tesco na Rokycanské. Myslím si, že dneska jsou lidi spokojený. Dneska jsou lidi nucený podle reklam říkat si, hele, tam je to levnější a tak dále. Což se teda samozřejmě týká takový ty seniorský populace, protože to přidávání penzí šlo velmi pomalu, v podstatě to stagnovalo a ty lidi jsou nucený se takhle chovat. Tak to jsou obchody.*“ Ovlivnění reklamními letáky přiznává i další 66letá seniorka: *„Jak jsme vždycky říkali: Ty důchodci takhle obležaj ty slevy, to jsou blbci! Tak už jsme taky mezi nima (smích). Protože někdy jsou ty slevy fakt výrazný... ted'kon zlevnili máslo, český, já jsem patriot, já taky každý nežeru, tak jsem si koupila čtyři. Můj muž je zase na mlíko, tak ten zase sleduje mlíko... Ale třeba vidím, že občas maj taky cukr, tak to lidi nosí velký balíky, aha, tak to je akce... Třeba kluk říká, na kile neušetříš, to musíš koupit alespoň deset...“.* Ale ne všichni dotázaní se za každou cenu řídí jenom cenou. Příkladem je 73letá seniorka s devítitisícovým důchodem: *„Nu, tady je to slušný, protože to není daleko od nás. Všechno tady. Vždyť ta Billa je kousek od nás, tak to tam směřuju, protože tam koupíš všechno v podstatě. Je sice dražší, ale abych se honila až támhle do Penny, kvůli nějaký koruně, tak to zas ne.“*

Zvláštní pozornost věnovali někteří respondenti Centru Doubravka. Jde o centrum pro nákupy, sport a kulturu, které funguje od roku 1972 a v loňském roce prošlo rozsáhlou rekonstrukcí. Kromě obchodů jsou zde také knihovna, sportovní centrum, divadlo, kavárna, kosmetický a masážní salón, lékárna či optika. Po celkové rekonstrukci se v objektu zvýšilo nájemné, což přinutilo některé obchodníky přesunout se do jiných, levnějších prostor. To u části místních obyvatel vyvolalo negativní odezvu, jelikož obchodníci, k nimž byli zvyklí chodit nakupovat, odešli. Provozovatelem objektu je Západočeské konzumní družstvo, jemuž se zatím nedaří využít prostory Centra více než ze dvou třetin. Některým dotázaným tak nyní chybí vietnamský obchod s levným zbožím nebo restaurace, která zde fungovala dlouhá léta. Situaci v Centru Doubravka

popisuje 80letý senior: „Byla dobrá myšlenka, že se to zmodernizuje. To teda vypadá nádherně, ale neprojevil se zájem obchodníků, aby obsadili ty obchody. A to nám vadí, protože optika tady byla, domácí potřeby by tu mohli být... byla tady výroba klíčů, bylo tady levný zboží. Sice Vietnamci, ale to nám strašně vyhovovalo, že to tady bylo. Teď sem nemůžou kvůli těm nákladům. Taky se dodnes neobnovila restaurace, která tady byla...“

Na Pasečnici obchod nefunguje od konce léta 2013. Obdobně tomu je i v okolních obcích, s výjimkou dva kilometry vzdálených Pelechů, ve kterých funguje několik dní v týdnu malá samoobsluha. Všichni dotázaní však raději jezdí do 7 kilometrů vzdálených Domažlic. Pokud už musí uskutečnit cestu pro nákup, raději pojedou tam, kde je větší výběr a výhodnější ceny. Svoji cestu mohou spojit s využitím dalších služeb, které na Pelechách nejsou. Obchod v Pasečnici byl v posledních letech své existence prodělečný. Lidé, kteří jezdí do práce, si nakoupí cestou domů, chalupáři přijíždějící na víkend taktéž, a tak není mnoho lidí, kteří by nakupovali v místní samoobsluze. Nehledě na příznivější ceny a větší výběr sortimentu v supermarketech ve městě. Bývalý starosta současnou situaci popisuje: „Nu, loni v létě obchod zavřeli. Byl tady Vietnamec, pak druhý Vietnamec... nu oni když tu byli pražáci, chalupáři a tuto, tak to on si vydělá, ale přijde podzim, ty odjedou pryč a je konec... Nu a tady ještě jako nevyšli vstříc, jako obecní úřad, aby nějak jim řekl třeba: Nebudete platit nájem nebo elektriku, my to za Vás zaplatíme. Bohužel jim natáhli, 25 tisíc museli platit za rok. A uhlí ještě k tomu samozřejmě. Pak to teda snižovali a snižovali, ale to už nikoho nenašli. Ani zadarmo. To se absolutně nemůže uživit tady.“

Pro pasečnické obyvatele bez automobilu je nakupování významný problém. Pokud jsou odkázáni na autobus, je pro ně obstarávání nákupu dost fyzicky i psychicky náročné. To říká i 82letá seniorka, vdova: „To je to nejhorší. Ty nákupy. Je to daleko, musí se dojíždět, když nám zrušili krám. Musí se to nosit. Já jezdím autobusem. Autem neumím jezdit, i když ho mám po manželovi.“ Podobně to cítí i 71letá seniorka: „Pro mě je velkej problém dostávat se do Domažlic. Já nemám řidičák, takže ještě že ta kamarádka jezdí, tak se s ní svezu.“ Užívání automobilu seniorům v mnohém nakupování usnadní. Nejsou svazováni jízdními řády a nemusí nosit těžká břemena tak daleko jako v případě autobusu. Z rozhovorů je zřejmá i solidarita mezi obyvateli. Někteří jezdí na nákupy do Domažlic společně nebo si vzájemně vozí nutné potraviny.

„Dcera dělá v pekárně v Klatovech, tak nám vozí každý den čerstvé pečivo, jinak by ho musel vozit muž z Domažlic.“ vypráví 67letá seniorka.

8.8 Lékařské služby

V Plzni hodnotili všichni dotázaní dostupnost lékaře jako dobrou nebo velmi dobrou. Lékařská péče je dostatečně kvalitní a dobře dostupná. Senioři na Pasečnici se v této otázce rozdělili na dvě poloviny. Sedm z nich považuje dostupnost lékaře v Domažlicích za dobrou, dojezdová vzdálenost záchranné služby je přiměřená. Šesti seniorům tato situace nevyhovuje, zejména co se týče kvality lékařské péče.

Dostupnost zdravotnických služeb je na Doubravce podle provedených rozhovorů velmi dobrá. Městská část má vlastní polikliniku, nachází se zde také Nemocnice sv. Jiří. Obě tyto nemocniční zařízení jsou v dosahu MHD. Dotázaní senioři ale často navštěvují i další nemocniční zařízení v Plzni, jako například Fakultní nemocnici na Lochotíně, Železničářskou polikliniku, Mulačovu nemocnici a další. Některá zařízení jsou od Doubravky poměrně dost vzdálená, ale ani v tomto případě neměli respondenti problém dopravit se tam, kam potřebují pomocí MHD či vlastním automobilem. Například 88letý senior: *Nu, lékaře máme blízko, to je tady poliklinika, to máme kousek, na kontroly chodíme do nemocnice, my jsme u Mulače, chodíme na kardiologii a tam je kardiolog. Tam jedeme tramvají. Snadno.* Podobně odpovídá 68letý senior: *„To si vůbec nemůžu stěžovat. Já mám polikliniku dvě zastávky a lékárnu mám buď tam, anebo tady kousek. Akorát k lékařce na cukrovku musím jezdit na Roudnou a s prostatou na První polikliniku, ale vzhledem k té dopravě v Plzni to vůbec není problém.“*

Na Pasečnici žádné zdravotnické zařízení není, nejbližší lékařské středisko je v Domažlicích. Stará nemocnice fungující od roku 1859 již nevyhovovala zdravotnickým standardům, a tak se na okraji Domažlic postavila nová nemocnice, která je v provozu od roku 2006. Mezi některými místními však panuje názor, že ačkoli vybavení nemocnice je moderní, tak poskytovaná péče není na dostatečné úrovni, jelikož chybí kvalitní lékaři, jak říká i 75letý senior: *„Nu, tak všechno je v Domažlicích, ale tak to bylo vždycky. Teďka je tam nová nemocnice, pěkná vybavená, jinak sanitka je tady za chvíli. Já teda s tím nemám moc zkušenosti, ale říká se, že ta kvalita těch služeb není vůbec vysoká.“* Mnoho lidí tak v případě zdravotních problémů využívá služeb nemocnice v Klatovech nebo některé z plzeňských nemocnic. Další z respondentů bere situaci s humorem: *„Lékárna a to všechno je v Domažlicích. Máme tady veterináře*

(smích), ten by nám kdyžtak něco pích, zdravotní sestra je tady, takže on se někdo najde. Navíc ta záchranka je tady okamžitě.“

Jedním z trendů mezi čerstvými absolventy lékařských škol na Domažlicku je hledání práce v sousedním Bavorsku, kde za svoji kvalifikovanou práci získají vyšší finanční odměnu. Dalším tématem je věk lékařů. Podle sdružení praktických lékařů ČR jsou dvě třetiny praktických lékařů na Domažlicku v důchodovém věku, na Klatovsku je průměrný věk praktického lékaře 53 let. Mladým lékařům chybí potřebná atestace, kterou musí získat v nemocnici. Pro nemocnice ale nejsou tito lékaři perspektivní, jelikož po získání praxe v nemocnici by odešli a nemocnice by tak musela zaučovat nové lékaře znova (Bublová 2014). To popisuje i 67letá seniorka: *„Lékaři tady chyběj, tůty obvodáci, těm už je hromadu let, to jsou samý sedmdesátníci, tedka to psali v novinách, že na Domažlicku jsou nejstarší doktoři. Ono je to taky lákavý pro ty mladý, když umí jazyky, tak aby šli do Německa. A na těch starých to pak zůstává...ale když chce člověk ke specialistovi tak dojíždí do Klatov nebo do Plzně.“*

8.9 Dostatek zeleně

Otázka dostatku zeleně byla hodnocena pozitivně na Doubravce i na Pasečnici. Pasečničtí mají dostatek přírody všude kolem. Obec leží mezi hustými lesy a v jejím okolí je mnoho cest a cyklostezek, které zejména mladší senioři využívají k procházkám či k projížďkám na kole. To popisuje 67letá seniorka: *„...pak vezmu Ritu a jdu s ní ven, to je vlčák, ta chce běhat. To chodím každéj den. To jdeme až na Kubici a zpátky, to těch lesních cestách... tak na hodinku, hodinku a půl, pak se dám do vaření, vařím.“* Také 75letý senior vypráví o svém koníčku: *„...navíc já rád jezdím na kole, tak to tady je paráda, po tom 89 když ty signálky se otevřeli, to bylo ideální...“* Tím, že se zde rozrostla síť cyklostezek, projíždí Pasečnicí v létě mnoho cyklistů. Veřejná zeleň nebo nějaký parčík s lavičkami, kde by se senioři mohli společně posadit, odpočívat a popovídat si, v obci není.

Na Doubravce je podle dotázaných seniorů zeleně také dostatek. Součástí městského obvodu jsou například park V Homolkách nebo Špitálský les a na severu na Doubravku navazuje přírodní park Horní Berounka a vrchol Chlum s rozhlednou. Dostatek zeleně dokládá i výpověď 80letého seniora: *„Při těch procházkách, kde jsou krásný praky, lavičky, krásný posezení, dobrá příroda. Např. moje žena říká tady tomu parčíku kočkodrom – velký kočkodrom a na druhé straně, tam je takový malý parčík... tak tomu*

říká malej kočkodrom. Jsou tam krásný smrky, borovice, stromy, travnato a jsou tam lavičky a ty lidi si k sobě sednou a ačkoli se neznají, tak si popovídají a tak dále, což je dobrý, že tohleto mezi lidmi existuje.“ Jak je z výpovědi zřejmé, láska k domácím mazlíčkům může seniory také sblížovat a při svých procházkách mezi sebou navazují i kontakty.

8.10 Bezpečnost

Čtyři pětiny dotázaných odpověděli, že se cítí na Doubravce bezpečně. Pouze jedna dáma, která bydlí nedaleko ubytovny, uvedla, že má občas strach: *„ Co se týče bezpečnosti, to už je horší. Nedaleko u potoka, tam byla dřív panelárna, teď je tam ubytovna a tam teda jako dost chodí ty nepřizpůsobiví lidi. Zvláště jako ty lidi co bydlí blíž u potoka, tak dost jako tam bylo krádeží, každou chvíli jim urvou okap. Já si myslím, že ty krádeže jsou ale po celý Plzni. To mi tady v tom státě vadí asi nejvíc. Tady žije 95% slušných lidí a takových hajzlů.“* Někteří se setkali s drobnými krádežemi, a tak se snaží být obezřetní. Činnost městských strážníků by podle některých dotázaných měla být více vidět, měli by chodit častěji na pochůzky a starat se zejména o dodržování pořádku v ulicích. Kromě drobných krádeží a občasného nepořádku v ulicích, které se ale město snaží udržovat čisté, na další problémy respondenti neupozornili.

Téměř všichni dotázaní se na Pasečnici cítí bezpečně. To dokládá výpověď 65letého seniora: *To si myslel tady soused, jestli se tu nekrade, kdepa, tady se nezamykalo, to jsme mívali i klíče v zámku... občas tady někomu uteče pes a postraší nějakýho cyklistu, protože těch je tady ted'ka spousta. Ted' zase to bylo v sobotu, ale jinak je tu klid.“* Krádeži se místní nebojí, párkrát už byla vykradená nedaleká samota, ale ve vsi se nikdy nic takového nestalo. Jediné, z čeho mají místní v současné době obavy, jsou volně pobíhající psi z nedaleké samoty, jak uvedli dva dotázaní senioři, kteří mají strach, aby psi někoho nepokousali. O tom vypráví 68letá seniorka: *„Ted' ještě támhle se sem nastěhoval u Pepíčků ten s těma čoklami. Ted' povídala Manka, že jí taky napadl. Šla se psem po louce tam u nich a on na ní vyběhl, tak volala starostce, ať s tím něco udělá... Jenda Kabourek tady, on je myslivec, tak má loveckýho psa a šli kolem, tak se do sebe taky pustili, ten je chtěl roztrhnout, tak ho pokousali, takže marodí... Ten tam na ty psy nemá ani kotec, aby je moh zavřít. Mají jenom na obojku přivázaný špalek, aby nemohli rychle utíkat.“*

8.11 Spokojenost s lokalitou

Všichni respondenti žijí v místě svého bydliště dlouhodobě. Nikdo z nich se nepřistěhoval v posledních letech. Na otázku, zda jsou lidé spokojení s lokalitou, ve které žijí, odpovídali téměř bez výjimky pozitivně. Na Doubravce 14 dotázaných odpovědělo, že jsou spokojeni. Jen jediný senior uvedl výhrady k sousedskému soužití v panelovém domě, jinak byl také spokojen. Pasečnickí senioři byli v devíti případech s lokalitou spokojeni, tři z nich zmiňují jako zásadní nedostatek vztahy mezi místními lidmi, které se v posledních letech výrazně zhoršily a jedna seniorka je se současnou situací na Pasečnici tak nespokojená, že pokud by měla možnost, okamžitě by se odstěhovala, jelikož se jí přímo dotkl soudní spor se současnými zastupiteli obce. To je jediný případ, kdy mi seniorka odpověděla, že by chtěla žít někde jinde. Ve všech ostatních případech by se dotázaní senioři nechtěli nikam stěhovat. Což odpovídá teorii o silném poutu seniorůk místu, ve kterém dlouhodobě žijí.

Nejdůležitější faktory, které ovlivňují spokojenost seniorů s lokalitou se v obou lokalitách lišili. Na Doubravce to byly možnosti nakupování, dobrá dostupnost obchodů a základních služeb a dostatek zeleně. V obci Pasečnice označili respondenti za důležité faktory kvalitu přírodního prostředí v okolí vesnice, vzájemné vztahy mezi obyvateli a také dobrou dostupnost obchodu. Ačkoli dva z nejdůležitějších ukazatelů spokojenosti s prostředím hodnotila většina dotázaných na Pasečnici negativně, přesto byli s lokalitou, kde žijí spokojeni.

8.12 Pocit osamělosti

Na otázku, zda se senioři cítí osaměle, odpověděly více než 2/5 dotázaných že alespoň občas ano. Pocit osamělosti trápil častěji ženy než muže, což může být způsobeno nižším průměrným věkem žen při odchodu do penze. Ženy se častěji dostávají do situace, kdy po odchodu do penze jsou sami doma, protože manžel ještě chodí do práce a mohou se tak cítit osaměleji. Příčinou může být také vyšší průměrná naděje dožití žen.

Častěji se osaměle cítili obyvatelé Pasečnice než Doubravky. To může souviset s horšími sousedskými vztahy na Pasečnici a méně častými kontakty s přáteli a známými oproti Doubravce. Dále pak s menším množstvím a horší dostupností volnočasových aktivit pro seniory.

Pocit osamělosti a sociální izolace jsou velmi individuální a proto zde připojuji medailonky dotázaných seniorů, kteří se osaměle cítí.

A: 82letá vdova žijící na Pasečnici, která se stará o svého postiženého syna, má pouze bratra žijícího sice nedaleko, ale jeho zdravotní stav mu nedovoluje navštěvovat jí. Její dcera žije u Plzně a na návštěvu jezdí zhruba jednou za 14 dní. Vdova se sama stará o dům a zahradu, s čímž má mnoho práce a také potíže. Na nákupy a na pravidelná vyšetření do nemocnice jezdí autobusem. S přáteli se téměř nestýká, pouze pokud se potkají ve městě. Cítí se velmi osaměle.

B: 71letá žena žijící na Pasečnici s manželem, který zatím chodí do práce, přestože již má důchodový věk. Po práci chodí pravidelně manžel do místní hospůdky za kamarády. Chodila by s manželem, ale neměla by si tam s kým popovídat. Žena je doma již 12 let, je v invalidním důchodu po třech operacích páteře a rakovině prsu. Má dva syny, kteří jezdí na návštěvu tak jednou za 14 dní a vozí s sebou i vnoučata. Je členkou hasičského sboru a významně se podílí na přípravách hasičských akcí. Zájem o ně v poslední době ale klesá. Cítí se velmi osaměle.

C: 75letá seniorka žijící na Doubravce s manželem, který je v důchodu, ale je velice aktivní. Studuje univerzitu třetího věku, udržuje vztahy se svými přáteli a spolužáky, často se spolu schází. Na to ona už nemá chuť. Dcera s vnoučaty jezdí na návštěvu asi jednou za 14 dní, syn bydlí daleko, tak jezdí méně často. Hodně času tráví na zahrádce nebo jezdí s manželem o víkendech na chalupu. Občas se cítí osaměle.

D: 68letá žena, která žije na Doubravce se svým manželem. Manžel byl zvyklý celý svůj pracovní život strávit mimo domov, po montážích. Nyní si aktivně užívá důchodu a pravidelně dvakrát týdně odjíždí sám na chatu a sám navštěvuje vnoučata. Ona zůstává často sama doma. Děti s vnoučaty jezdí na návštěvu také k ní, poměrně často. Udržuje vztahy s přáteli, schází se i několikrát týdně. Občas se cítí osaměle.

E: 83letá seniorka žije se svým 88letým manželem na Doubravce, s příbuznými se vidá často (jednou za 14 dní), ráda se stará o svého tříletého pravnoučka. Jednou měsíčně chodí na „babinec do mléčného baru“. Má zdravotní potíže a snížené pohybové schopnosti. Většinu času tráví doma, občas a ráda chodí s manželem na zahradu, kterou mají na okraji Plzně. Dříve s manželem pravidelně chodili do divadla, na koncerty vážné hudby a na plesy, ale zdraví to již nedovoluje a poslední dobou už ani nemá chuť účastnit se takovýchto akcí. Občas se cítí osaměle.

F: 77letý vdovec, který žije sám v rodinném domku na Doubravce, pravidelně navštěvuje bratra i sestru a obě dcery, i několikrát týdně. S přáteli se moc často nestýká,

většinu jich má různě po republice. Společně se setkávají několikrát do roka. Občas se cítí osaměle.

G: 74letá seniorka žijící na Doubravce se svým partnerem má nyní zdravotní problémy s kyčlí a tak nemůže navštěvovat příbuzné tak jak byla dříve zvyklá. Partner hraje v dechové kapele a dvakrát týdně mají zkoušku a navíc většinu víkendů koncertují. S kamarádkami vytvořili kapele fanklub a jezdili ji na většinu koncertů podporovat, to bohužel v současnosti nemůže kvůli zdravotním obtížím. Občas se cítí osaměle.

H: 65letá žena, žije sama v rodinném domu na Pasečnici, s manželem se rozvedla. Ač je v důchodu, jezdí pravidelně pomáhat dceři do Domažlic do obchodu. Se sousedy a s přáteli už se nestýká tolik jako dříve, jelikož vztahy na vsi se v posledních letech zhoršili. S lidmi, které má ráda se vídá často, ale společenské akce, které byli na Pasečnici dříve jí chybí. Občas se cítí osaměle.

I: 68letý senior žijící na Pasečnici se svou manželkou, která ještě pracuje. Odešel do předčasného důchodu, protože nemohl najít novou práci po krachu společnosti, v níž pracoval dlouhá léta. Žijí v rodinném domě, celé dny tráví sám doma. Dlouho se nemohl vyrovnat s odchodem do penze, chybí mu pracovní aktivita. Občas se cítí osaměle.

J: 70letá seniorka žije se svým mužem na samotě na Pasečnici. Několikrát týdně je navštěvuje syn, jinak moc s lidmi do kontaktu nepřijde, pouze pokud vyrazí do města na nákup nebo z jiného důvodu. Starají se o dům a hospodářství, jiné aktivity nemají. Občas se cítí osaměle.

K: 86letý vdovec žije na Doubravce bez partnerky. Zdraví mu slouží, snaží se žít aktivně. Se svými dvěma syny a jejich rodinami se moc nestýká, protože oba mají náročnou práci a nemají mnoho volného času. Ve volném čase píše knihu, navštěvuje různé přednášky a v obci nedaleko Plzně organizuje rekonstrukci staré fary. Občas se cítí osaměle, ale říká, že se samotu snaží zahánět prací.

L: 81letý vdovec, který žije na Pasečnici. Se synem a jeho rodinou, která bydlí v Praze, se stýká tak jedou až dvakrát za dva měsíce. Se sousedy a přáteli se pravidelně setkává v místní hospůdce. Občas se cítí osaměle, ale nemá chuť navštěvovat nějaké spolky v Domažlicích, protože přátele má na Pasečnici.

Mezi nejčastější důvody osamělosti patří podle výpovědí seniorů život bez partnera či rodiny, nedostatek kontaktu s přáteli, nedostatek sociálních kontaktů vůbec.

U respondentů byl pocit osamělosti spojen ve velké části případů se sníženou schopností mobility nebo zdravotními komplikacemi. Následkem toho se snižuje i aktivita seniorů a chuť aktivně žít. Osamělost se stupňuje se zvyšujícím se věkem. Z rozhovorů vyplývá, že na Doubravce se osaměle cítili spíše starší senioři. Na Pasečnici byla situace podobná, ale věková hranice byla nižší. Nejvíce osaměle se cítili senioři, kteří žili sami, a bylo jim přes 80 let.

9 ZÁVĚR

Hlavním cílem diplomové práce je zhodnotit kvalitu rezidenčního prostředí seniorů žijících ve dvou odlišných obytných lokalitách, v městském a venkovském prostředí. Vybranými lokalitami pro tuto studii byly Plzeň 4 – Doubravka a obec Pasečnice, ležící v periferní venkovské lokalitě v západních Čechách. Kvalita rezidenčního prostředí je v této práci považována za jeden z faktorů, který může ovlivnit sociální izolaci a pocit osamělosti mezi seniory. Z výsledků je zřejmé, že se život seniorů ve zvolených lokalitách významně liší. Musejí se vyrovnávat s odlišnými problémy a jejich každodenní strategie jsou také různé. Studie dále hodnotí rezidenční spokojenost, která souvisí se sociální izolací seniorů.

Zodpovězení výzkumných otázek:

Jak se liší subjektivní vnímání rezidenčního prostředí mezi seniory žijícími na venkově a ve městě?

Ačkoli obě lokality mají svoje výhody i nevýhody v obou případech vyjadřovali respondenti kladný vztah k místu, kde žijí, výjimku tvořila jediná seniorka z Pasečnice. Významným rozdílem ve vnímání rezidenčního prostředí bylo soužití občanů v lokalitě a specifická situace na Pasečnici. Doubravečtí senioři byli, co se týče sousedských vztahů, spokojeni. Neměli se svými sousedy žádné problémy, většinou s nimi vycházeli dobře. Drobné nepříjemnosti uváděli někteří dotázaní bydlící v bytovém domě, kde žili nájemníci se psem, který ostatní obtěžoval štěkotem a několikrát znečistil společné prostory. Sousedské vztahy byly mezi seniory na Doubravce dobré, nebyly ale tak intenzivní jako mezi obyvateli na Pasečnici. Tam byly sousedské vztahy velice ovlivněny současným politickým děním v obci. Místní se mezi sebou dobře znají, jak tomu na vesnici bývá. Sousedské soužití zde v minulosti bylo velmi dobré. Současnou situací je ale většina dotázaných rozhořčena. Spor o vedení obce rozštěpil obec na dvě části a vztahy se zde velice zhoršily. Dvě třetiny dotázaných je hodnotí jako špatné. Tyto nepříjemné spory se podepsaly také na fungování společenských akcí na Pasečnici. Dalším zásadním rozdílem jsou možnosti, které senioři v jednotlivých lokalitách mají. Senioři na Doubravce mají všechny služby, které potřebují dobře dostupné a jsou v lokalitě spokojeni. Senioři na Pasečnici musí dojíždět za službami do Domažlic, ale s výjimkou obchodu, který zanikl teprve nedávno, jsou se svoji situací jaksi smířeni. Za dobu, po kterou na Pasečnici žijí, si většinou na dojíždění zvykli.

Jaké jsou každodenní strategie seniorů a problémy, které jsou pro městské nebo venkovské prostředí typické?

Denní strategie seniorů na Pasečnici a na Doubravce se významně liší. Je ovlivněna zejména prostorovou izolací obyvatel Pasečnice, kteří jsou v mnoha případech omezeni v možnostech dopravy. Malá velikost obce a periferní poloha nutí obyvatele dojíždět za veškerými službami do Domažlic, což mnohým seniorům značně komplikuje život. A tomu musí také přizpůsobit svůj denní program. Absence obchodu s potravinami, který zanikl v loňském roce, je pro místní největším problémem. Oproti tomu senioři na Doubravce mají všechny služby dobře dostupné pěšky nebo díky městské hromadné dopravě, která jezdí v pravidelných intervalech. Dalším problémem pro místní, který souvisí s prostorovou izolací obce, je kontakt s příbuznými a s přáteli. Mnozí dotázaní mají příbuzné v některé z okolních malých obcí nebo dále po republice a cestování za nimi je pro seniory často obtížné jak fyzicky tak psychicky. A proto kontaktů mezi nimi ubývá se zvyšujícím se věkem, což napomáhá sociální izolaci seniorů. Dotázaní na Doubravce většinou uváděli, že dostupnost příbuzných a známých, kteří bydlí v Plzni nebo v jejím okolí jim nedělá problémy, opět díky možnostem hromadné dopravy, jednak městské a jednak vlakové a autobusové, jejichž možnosti jsou výrazně větší než pro obyvatele Pasečnice. Pokud ale měl senior příbuzné vzdálené více, činila dlouhá cesta problémy jak Pasečnickým, tak obyvatelům Doubravky. Z rozhovorů vyplývá, že nejčastěji navštěvuje mladší generace tu starší, zejména pak u starších seniorů, jejichž vyšší věk bývá spojen s omezenou schopností pohybu a často i zdravotními potížemi. Jsou-li ale senioři v dobrém zdravotním stavu a cestování jim nečiní potíže, bývají návštěvy vzájemné nebo dokonce převažují návštěvy ze strany seniorů, protože často mívají dostatek času na rozdíl například od svých pracujících potomků. Dotázaní senioři v obou lokalitách často poukazují na důležitost mobilních telefonů, díky kterým mohou se svými blízkými udržovat kontakt i v případech, kdy už se nemohou vídat. Mobilní telefony jim tak pomáhají překonat případnou osamělost.

Strategie seniorů se také liší v případě přátel a známých. Zatímco na Pasečnici se skupina přátel a známých ve většině případů překrývá se skupinou sousedů, senioři na Doubravce za svými přáteli častěji jezdí. Kontaktů s přáteli s přibývajícím věkem podle respondentů ubývá. Tyto kontakty častěji udržovali muži než ženy a více Doubravečtí než senioři na Pasečnici. Zatímco na Doubravce bylo častější, že se scházeli hlavně

spolužáci a kolegové z práce z Plzně a širokého okolí, Pasečnickí se scházeli zejména se svými sousedy a obyvateli obce.

Denní strategie seniorů se také liší v otázce volnočasových aktivit, spolků a klubů pro seniory. Ty jsou důležité pro rezidenční spokojenost a dostatek sociálního kontaktu. V lokalitách je velmi rozdílná zejména nabídka těchto aktivit. Většina dotázaných nenavštěvuje žádné spolky nebo kluby. S narůstajícím věkem se mění potřeby i možnosti seniorů a zájem o tyto služby klesá. Aktivity připravované jinými institucemi využívají zejména mladší senioři. Vše je opět závislé na jejich zdravotním stavu a možnostech mobility. Zatímco Doubravka nabízí velké množství těchto aktivit, které místní využívají, na Pasečnici se lidé mohou scházet pouze v místní hospodě nebo v hasičském spolku. Aktivity pro seniory připravuje také Městské kulturní zařízení v nedalekých Domažlicích. Cestování za těmito aktivitami je pro seniory překážkou, která je velké většině případů odrazuje. Do roku 2010 fungovalo na Pasečnici ochotnické divadlo, které kvůli sporům mezi místními zaniklo a postrádají ho jak místní tak lidé z širokého okolí.

Ovlivňuje prostředí, ve kterém senioři žijí, sociální izolaci a pocit osamělosti?

Při hodnocení jednotlivých faktorů ovlivňujících sociální izolaci ovlivňuje nejvíce dotázané seniory množství sociálních kontaktů, zejména přítomnost partnera a kontakt s rodinou. Tento faktor nabývá s věkem na významu. Čím jsou senioři starší, tím je pro ně partner a rodina důležitější. Setkávají-li se dostatečně často má to pozitivní vliv na jejich psychickou pohodu. Senioři, jejichž příbuzní žili daleko a nevidali se tak často, by častější kontakt uvítali. Návštěvy příbuzných v blízkém okolí bydliště byly pozitivněji hodnoceny na Doubravce vzhledem k dobré dopravní dostupnosti. Pasečnickí senioři jsou mnohem více odkázáni na vlastní dopravu. Jediným spojem obsluhujícím obec je linka z Pelechů do Domažlic. Mnozí tak mají cestu ke svým příbuzným komplikovanější a zvyšuje tak riziko sociální izolace.

Sociální izolaci může také ovlivnit nedostatek aktivity seniorů. Nabídka volnočasových aktivit na Doubravce je výrazně vyšší než možnosti na Pasečnici. Nadbytek volného času může na seniory působit negativně a může podporovat pocit osamělosti. K tomuto často dochází po odchodu do penze. Ten znamená pro seniory významnou změnu. Pro většinu z dotázaných však pozitivní. Negativně odpovídali ve většině případů muži. Ženy byly naopak rády, že budou mít dostatek času na domácnost, vnoučata či zahradu. Obtížnější bylo pro dotázané prvních pár měsíců, kdy si museli zvyknout na jiný

režim. Hůře tento přechod vnímali Pasečničtí, také proto, že je zde výrazně menší nabídka volnočasových aktivit. Plzeňští senioři naopak většinou ocenili dostatek času na zahrádky či chalupy, které většina dotázaných vlastní. Někteří přiznávají, že se osaměle cítí v zimním období, kdy nemá člověk potřebnou aktivitu.

Pocit osamělosti u seniorů vyvolává zejména nedostatek sociálního kontaktu. Mezi dotázanými se nejvíce osaměle cítili ti, kteří ztratili partnera. Další příčinou osamělosti je nedostatek kontaktu s příbuznými a s přáteli. Pocit osamělosti se stupňuje s přibývajícím věkem. U respondentů na Doubravce se pocit osamělosti objevoval u seniorů později než na Pasečnici, což může souviset s výrazně menší nabídkou volnočasových aktivit a také jejich horší dostupností, dále pak s obtížnější dostupností příbuzných a známých a se zhoršenými sousedskými vztahy na Pasečnici. Častěji se osaměle cítily ženy než muži. Příčina tohoto, by mohla být v tom, že průměrný věk odchodu do penze je u žen nižší a tak častěji zůstávají sami doma, i když jejich muž ještě chodí do práce, a také v tom, že ve většině případů ženy přežívají své muže, a tak jsou častěji vystaveny situaci, kdy se musí vyrovnat se ztrátou partnera.

Pasečničtí senioři jsou sociální izolaci vystaveni více. Život na vesnici je pro ně obtížnější než na Doubravce. Zejména kvůli horší dostupnosti obchodů, lékaře a služeb. Sousedské vztahy, které ještě před pár lety byly na Pasečnici výrazně lepší, byly zásadní předností života na vesnici ve srovnání s Plzní. Dnes jsou naopak jedním z problémů Pasečnice. Oproti tomu Pasečničtí se cítí bezpečněji než obyvatelé Doubravky a těší se z krásného přírodního prostředí.

10 SEZNAM TABULEK A OBRÁZKŮ

Seznam tabulek:

Tabulka č. 1: Autobusové spojení Pasečnice – Domažlice ve vědní dny, květen 2014

Tabulka č. 2: Periodizace lidského stáří

Tabulka č. 3: Výsledky voleb do zastupitelstva Pasečnice v letech 1994 až 2010

Seznam obrázků:

Obrázek č. 1: Index stáří v ORP Plzeňského kraje v roce 2012

Obrázek č. 2: Index stáří v městských částech Plzně 2012

Obrázek č. 3: Pohlaví a věková struktura respondentů

Obrázek č. 4: Vzdělanostní struktura a počet členů domácností respondentů

11 SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

BRÁZDILOVÁ, L. (2012) *Fenomén izolace a osamělosti z pohledu seniorské populace*. Diplomová práce, Masarykova Univerzita, Brno

BUBLOVÁ, K. (2014) *Lékaři stárnou, náhradu za sebe většinou nemají*, 5plus2.cz, rozhovor se zástupcem Sdružení praktických lékařů, dostupné na: http://plzensky-kraj.5plus2.cz/lekari-starnou-mladi-vesnice-obce-problem-finance-f7r-domazlice.aspx?c=A140418_084409_ppd-domazlice_p2bub

CARMAN, J., FOX, E. (2009) „*Outdoor Environments Supportive of Independence and Aging Well.*“ Pp. 163–209 in Pauline Abbott a kol. (eds.). *Re-creating Neighborhoods for Successful Aging*. Baltimore: Health Professions Press.

Centrum pro studium vysokého školství v.v.i. (2013) *Kvalitativní výzkum a polostandardizovaný rozhovor*, dostupné z:

https://www.google.cz/search?q=www.csvs.cz+polostrukt&coq=www.csvs.cz+polostrukt&aqs=chrome..69i57j69i58j69i60l3j69i59.3089j0j4&sourceid=chrome&es_sm=122&ie=UTF-8#q=www.csvs.cz+kvalitativn%C3%AD+v%C3%BDzkum

CLIFFORD, V. (2003) *Key methods in geography*, SAGE Publications, London

CLOOS, P. a kol. (2009) *Active ageing' : a qualitative study in six Caribbean countries*, in *Ageing & Society* 30, 79–101. f Cambridge University Press 2010

ČSÚ (2012) *V republice pracuje čtvrt milionu důchodců*, [online]. [cit. 2014-06-11] dostupné z: <http://www.czso.cz/csu/csu.nsf/ainformace/799800315550>

ČSÚ (2013) *Demografická ročenka České republiky 2012* [online]. [cit. 2014-06-11]. Dostupné z: <http://www.czso.cz/csu/2013edicniplan.nsf/p/4019-13>

ČSÚ (2014a) *Statistická ročenka Plzeňského kraje 2013* [online]. [cit. 2014-06-11] Dostupné z: http://www.czso.cz/csu/2013edicniplan.nsf/krajpubl/321011-13-r_2013-xp

ČSÚ (2014b) *Podíl obyvatelstva ve věku 15-64 let na celkovém počtu obyvatel v obcích okresu k 31.12. 2012* [online]. [cit. 2014-06-11]. Dostupné z: http://vdb.czso.cz/vdbvo/tabexport?cislotab=OB019_OK.15&kodjaz=203,

ČSÚ (2014c) *Věkové složení obyvatel Plzeňského kraje k 31.12. 2012* [online]. [cit. 2014-06-11] Dostupné z:

http://www.czso.cz/xp/redakce.nsf/i/vekove_slozeni_obyvatele_v_obcich_plzenskeho_kraje_k_31_12_2012

ČSÚ (2014d) *Věkové složení obyvatel v obcích Plzeňského kraje k 31.12. 2012* [online]. [cit. 2014-06-11]. Dostupné z:

[http://www.czso.cz/csu/2012edicniplan.nsf/t/950054AC34/\\$File/pvkrcz032.pdf](http://www.czso.cz/csu/2012edicniplan.nsf/t/950054AC34/$File/pvkrcz032.pdf)

ČSÚ (2014e) *Volby do zastupitelstev obcí 15.10. - 16.10.2010*, [online], [cit. 2014-06-11] dostupné z:

<http://www.volby.cz/pls/kv2010/kv1111?xjazyk=CZ&xid=1&xdz=1&xnumnuts=3201&xobec=554081&xobecnaz=pase%E8nice&xstat=0&xvyber=0>

ČSÚ (2014f) *Počet obyvatel v obcích Plzeňského kraje k 1. 1. 2012* [online], [cit. 2014-06-11] dostupné z:

http://www.czso.cz/xp/redakce.nsf/i/pocet_obyvatele_v_obcich_plzenskeho_kraje_k_1_1_2012

ČSÚ (2014g) *Lexikon obcí 2012* dostupné z:

<http://www.czso.cz/csu/2012edicniplan.nsf/p/1302-12>

DISMAN, M. (2002) *Jak se vyrábí sociologická znalost: příručka pro uživatele*. Miroslav Disman. 3. vyd. Praha : Karolinum, 374 s. ISBN 8024601397.

DOBIÁŠOVÁ, P. (2011) *POTŘEBY PODĚBRADSKÝCH SENIORŮ Analýza současného stavu* Poděbrady – město našich srdcí [online]. Dostupné z: http://www.mesto-podebrady.cz/VismoOnline_ActionScripts/File.ashx?id_org=12349&id_dokumenty=6527

DRAGOMIRECKÁ, E. (2004) *Kvalita života u seniorů - mezinárodní výzkum*, Sborník příspěvků z konference, konané dne 25.10. 2004 v Třeboni, Institut zdravotní politiky a ekonomiky, Kostelec nad Černými lesy, ISBN 80-86625-20-6

D-KLUB, (2014) [online]. Dostupné z: <http://www.dklubplzen.cz/>

FINDLAY, R. McLAUGHIN, D. (2005) „*Environment and Psychological Responses to Ageing*.“ 2005. Pp. 118–133 in David R. Phillips, Gavin J. Andrews (eds.). *Ageing and Place: Perspectives, Policy, Practice*. 1st publ. London: Routledge

GABRIEL, Z., BOWLING, A. (2004) *Quality of Life from the Perspectives of Older People*. *Ageing & Society*, č. 24, s. 675-691.

- GALLEY, M. (2014)** *Sociology Central* [online], [cit. 2014-06-11]. Dostupné z: <http://www.sociology.org.uk/methfi.pdf>
- GEHL, J. (2000)** *Život mezi budovami: užívání veřejných prostranství*. Brno: Nadace Partnerství.
- GHORBANIAN, M. (2011)** *Recognizing Neighborhood Satisfaction; Significant imensions and Assessment Factors*. *International Journal of Academic Research*, 3, č. 1, s. 273-282.
- GOLANT, S. (1985)** *The Effects of Residential and Activity Behaviors on old People's Environmental Experiences*. In ALTMAN, I., WOHLWILL, J., LAWTON, M.P. (eds.) *Human Behavior and the Environment : The Elderly and the Environment*. New York : Plenum Press, 1984, s. 239 – 279. ISBN 0-30641-429-5.
- HALL, M., HAVENS, B. (1999)** *The Effect of Social Isolation and Loneliness on the Health of Older Women*. *Aging in Manitoba*, Department of Community Health Sciences, University of Manitoba, 97 str.
- HARTL, P., HARTLOVÁ, H. (2004)** *Psychologický slovník*. Praha: Portál, ISBN 80-7178-303-X http://www.czso.cz/csu/2013edicniplan.nsf/krajpubl/321011-13-r_2013-xp
- HENDEL, J. (1997)** *Kvalitativní výzkum: Základní metody a aplikace*, Portál. 978-80-7367-485-4
- HOLMES, W., JOSEPH, J. (2011)** *Social participation and healthy ageing: a neglected, significant protective factor for chronic non communicable conditions*. *Globalization and Health* 7:43
- HRABALA, J. (2011)** *Demografické stárnutí obyvatelstva v Královéhradeckém kraji*. Brno, Bakalářská práce. Masarykova Univerzita v Brně
- HRUŠKOVÁ, T. (2010)** *Pohled Tří generací na život v městské části Praha - Kunratice*. Praha, Bakalářská práce. Univerzita Karlova v Praze.
- HUR, M., MORROW-JONES, H. (2008)** *Factors That Influence Residents' Satisfaction With Neighborhoods*. *Environment and Behavior*, 40, č. 5, s. 619-635.
- JANČÁK, V. (2001)** „Příspěvek ke geografickému výzkumu periferních oblastí na mikroregionální úrovni.“ *Geografie – Sborník ČGS 106 (1): 26–35.*

- OLIVERA, A., ABELLAN, A. (2007)** „*Les obstacles physiques de la cité: La brutalité de l'espace construit.*“ 1994. *Gérontologie et société*. 69: 82-92. In: Zachryášová, MĚSTO PŘÁTELSKÉ STÁŘÍ - Vliv vnějšího prostředí na integraci a kvalitu života seniorů, Bakalářská práce. Brno
- ONDRUŠOVÁ, J. (2009)** *Měření kvality života u seniorů*, Česká geriatrická revue, 2009, 7 (1): 36-39.
- OUŘEDNÍČEK, M. (2011)** *Změny sociálního prostředí a kvality života v depopulačních regionech České republiky* Sociologický časopis / Czech Sociological Review, 2011, Vol. 47, No. 4: 777–803
- KAFKOVÁ, M. (2012)** *Vliv věku a pohlaví tazatele a respondenta na náročnost výběrového šetření v seniorské populaci*, FSS MU, Ústav populačních studií
- KANE, E. (2014)** *For seniors: Rets are just plain health.* [online]. Dostupné z: <http://www.petpartners.org/document.doc?id=316>
- KÄHRIK, A., LEETMAA, K. (2009)** *Residential preference towards suburban living in post-socialist metropolies.* Paper for the ENHR conference in Prague. Department of Geography, University of Tartu, Tartu, 19 s.
- KEJDOVÁ, M., VAŇKOVÁ, Z. (2010)** *Právo a sociální politika*, Brno: IMS, 186 s.
- KNOX, P. L., PINCH, S. (2006)** *Urban Social Geography. An Introduction*, Harlow: Pearson. ISBN-10: 0131249444
- KOPEČNÁ, M. (2013)** *Rezidenční stabilita obyvatel zázemí Prahy.* In: Svobodová, H. ed.: Výroční konference České geografické společnosti. Nové výzvy pro geografii. Masarykova univerzita, Brno, s. 190-197. ISBN: 978-80-210-6110-1.
- KORČÁK, J. (1929)** *Vylidňování jižních Čech: studie demografická.* Praha: Spolek péče o blaho venkova.
- KLINENBERG, E. (2001)** "Dying Alone: The Social Production of Urban Isolation." *Ethnography* 2/4: 499-529
- KRAUSE, N. (1993)** *Neighborhood Deterioration and Social Isolation in Later Life.* *International Journal of Aging and Human Development*: Vol. 36(1).
- KUCHAŘOVÁ, V. (2002)** *Život ve stáří.* Zpráva o výsledcích empirického šetření. Praha, Brno: VUPSV.

- LAFORST, R. (2009)** *Guide to Organizing Semi-structured interview with key informant*, Institut national de santé publique Québec
- LARSEN, P. a kol. (2009)** *Chronic Illness: Impact and Intervention*, 7. Vydání, Jones and Burtlet Publishers, Canada, ISBN 9780763751265
- LAWTON, E. (1989)** „*Three Functions of the Residential Environment.*“ *Journal of Housing for the Elderly* 5 (1): 35–50.
- LONGMAN, J., PASSEY, M., SINGER, J., MORGAN, G. (2013)** *Interventions to reduce social isolation amongst older people: where is the evidence* ROBYN A. FINDLAY *Australian Health Review* 37.2 223-31. *Ageing & Society* 23, 2003, 647–658. f 2003 Cambridge University Press DOI: 10.1017/S0144686X03001296 Printed in the United Kingdom
- LIBROVÁ, H. (2002)** „*Marginalita, sociální vyloučení a ekologicky příznivý způsob života.*“ Pp. 77–92 in Tomáš Sirovátka (ed.). *Menšiny a marginalizované skupiny v České republice*. Brno: Masarykova Univerzita, Fakulta sociálních studií, Georgetown.
- MARANS, R. W. (2003)** *Understanding Environmental Quality Through Quality of Life Studies : The 2001 DAS and its use of Subjective and Objective Indicators*. *Landscape and Urban Planning*, roč. 65, 1-2, s. 73 – 83. ISSN 0169-2046.
- MAŘÍKOVÁ, P. (2000)** „*Občanská vybavenost.*“ Pp. 122–128 in Věra Majerová (ed.). *Trendy sociálních změn v zemědělství a na venkově*. Praha: Česká zemědělská univerzita v Praze, Provozně ekonomická fakulta.
- MATYÁŠOVÁ, M. (2012)** *Sociální izolace seniorů*, Zlín: Univerzita Tomáše Baťi ve Zlíně, Bakalářská práce
- Ministry of health, British Columbia, (2002)** *Provincial Health Officer's Reports*, dostupné z: <http://www.health.gov.bc.ca/pho/reports>
- MIOVSKÝ, M. (2006)** *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Praha: Grada Publishing. ISBN: 80 – 247 – 1362 - 4.
- MLČOCH, L. (2007)** „*Ekonomie a štěstí: Proč více někdy není lépe.*“ *Politická ekonomie* 55 (2): 147–163.

MPSV, (2008) *Kvalita života ve stáří. Národní program přípravy na stárnutí na období let 2008 až 2012.* Ministerstvo práce a sociálních věcí, Praha, 55 s. Dostupné z : <http://www.mpsv.cz/cs/5045>

MULLINS, L. C., SMITH, R. (1996) *An examination of the effects of self-rated and objective indicators of health condition and economic condition on the loneliness of older persons.* Journal of Applied Gerontology, 15, 23-37.

MUSIL, J. (1971) *Sociologie bydlení.* Praha: Svoboda

MUSIL, J. (1982) *Starý člověk a prostředí.* In: Wolf, J. a kol.: Umění žít a stárnout. Svoboda, Praha, s. 229-285.

MUSIL, J. (2004) „*Současná pojetí sociální soudržnosti a Česká republika.*“ Pp. 7–16 in Jirí Musil a kol. Pojetí sociální soudržnosti v současné sociologii a politologii. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Fakulta sociálních věd, CESES.,

MUSIL, J. (2006) „*Regionální a místní formy sociálního vyloučení a jak jim čelit – problém vnitřních periferií v České republice.*“ Pp. 25–40 in Tomáš Sirovátka (ed.). Sociální vyloučení a sociální politika. Brno, Praha: Masarykova univerzita, Výzkumný ústav práce a sociálních věcí.

NEWTON, N. (2010) *The use of semi-structured interviews in qualitative research: strengths and weaknesses.* Paper submitted in part completion of the requirements of the degree of Doctor of Philosophy, University of Bristol. Retrieved online at http://www.academia.edu/1561689/The_use_of_semi-structured_interviews_in_qualitative_research_strengths_and_weaknesses

NOVÁK, J., PUDLOVÁ, P., OUŘEDNÍČEK, M., TEMELOVÁ, J. (2007) „*Současné procesy ovlivňující sociálně prostorovou diferenciaci České republiky.*“ Urbanismus a územní rozvoj 10 (5): 31–35

NOVÁK, J., OUŘEDNÍČEK, M. (2011) „*Dojíždka do zaměstnání.*“ Pp. 55–65 in Martin Ouředníček, Jana Temelová, Lucie Pospíšilová (eds.). Atlas sociálně prostorové diferenciacie České republiky. Praha: Karolinum.

NOVOTNÁ, M., MATUŠKOVÁ, A. (eds) (2007) *Geografie města Plzně* , ZČU

NĚMEČKOVÁ, M. (2013) *Projekce obyvatelstva České republiky do roku 2100..* Praha: ČSÚ.

OUŘEDNÍČEK, M., TEMELOVÁ, J., POSPÍŠILOVÁ, L. eds. (2011) *Atlas sociálně prostorové diferenciacie České republiky/Atlas of Socio-spatial Differentiation of the Czech Republic*. Nakladatelství Karolinum, Praha. ISBN 9788024618890.

PACIONE, M. (2003) *Urban Environmental Quality and Human Wellbeing – A Social Geographical Perspective* Landscape and Urban Planning, 65, s. 19-30.

PACIONE, M. (2005a) „Quality-of-Life Research in Urban Geography“ Pp. 233–264 in Brian J. L. Berry, James O. Wheeler (eds.). *Urban Geography in America, 1950–2000*. New York, London: Routledge.

PACIONE, M. (2005b) „Quality-of-Life Research in Urban Geography.“ Pp. 233–264 in Brian J. L. Berry, James O. Wheeler (eds.). *Urban Geography in America, 1950–2000*. New York, London: Routledge.

PACIONE, M. (2009) *Urban Liveability*. In: Pacione, M.: *Urban Geography: A Global Perspective*. Routledge, New York, s. 396-417.

PAPULOVÁ, K. (2013) *Analýza životní spokojenosti seniorů v rezidenčním prostředí*, Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně.

PETRIŠČE, O. (2011) *Vybrané aspekty kvality života obyvatel městského obvodu Plzeň 4 – Doubravka*, Bakalářská práce, ZČU, Plzeň

PEREZ, F.R., FERNANDEZ-MAYORALAS, G., RIVERA, F.E.P., ABUIN, J.M.R. (2001) *Ageing in Place: Predictors of the Residential Satisfaction of Elderly*. *Social Indicator Research*, 54, č. 2, s. 173-208.

PERMENTIER, M., BOLT, G., HAM, M. (2011) *Determinants of Neighbourhood Satisfaction and Perception of Neighbourhood Reputation*. *Urban Studies*, 48, č. 5, s. 977-996.

PEŠÁK, A. (2007) *Změny v sociálním postavení ve stáří - sociální exkluze a ageismus ve vztahu k mobilitě*, Centrum dopravního výzkumu v. i. I, dostupné z: <http://www.czrso.cz/clanky/zmeny-v-socialnim-postaveni-ve-stari-socialni-exkluze-a-agei/>

PETROVÁ KAFKOVÁ, M. (2013) "Kvalita života a bydlení seniorů, aktivity seniorů, aktivní stárnutí." Příspěvek přednesený na konferenci "Aktivní seniorská politika v kontextu přeshraniční spolupráce". Jihlava, [online] 5.6.2013. Dostupné z:

<http://www.kr-vysocina.cz/konference-predstavila-aktivni-seniorskou-politiku/d-4051659/p1=27766>;

PHILLIPS, D., Oi-ling Siu, Anthony Yeh, Kevin Cheng. (2005) „*Ageing and the Urban Environment.*“ Pp. 147–163 in Gavin J. Andrews, David R. Phillips (eds.). *Ageing and Place: Perspectives, Policy, Practice.* New York: Routledge.

PEACE, S., HOLLAND C., KELLAHER, L. (2005) „*The Influence of Neighborhood and Community on Well-Being and Identity in Later Life: An English Perspective.*“ Pp. 297–315 in Graham Rowles, Habib Chaudhury (eds.).

PRIETO-FLORES, M.E. a kol. (2012) *The Relative Contribution of Health Status and Quality of Life Domains in Subjective Health in Old Age*, in *Social Indicators Research.* 106:27–39

PŘÍHODA, V. (1974) *Ontogeneze lidské psychiky.* 1. vyd. Praha: SPN, ISBN 14-429-74.

REICHEL, J. (2009) *Kapitoly metodologie sociálních výzkumů.* Vyd. 1. Praha : Grada, 184 s. ISBN 9788024730066.

RIOUX, L., WERNER, C. (2011) „*Residential Satisfaction among Aging People Living in Place.*“ *Journal of Environmental Psychology* 31 (2): 158–169.

SCHARF, T., PHILLIPSON, CH., SMITH, A., KINGSTON,C. (2005) „*Older People in Deprived Neighbourhoods: Social Exclusion and Quality of Life in Old Age.*“ [online]. London: ESCR [cit. 16. 4. 2012]. Dostupné z: <<http://www.esrc.ac.uk/my-esrc/grants/L480254022/outputs/Download/6d22ca96-2f0a-408b-aaf7-17d8f39e254a>>.

SCHARLACH, A.E., LEHNING, A.J. (2013) *Ageing-friendly communities and social inclusion in the United States of America*, *Ageing & Society* 33, 110-136 Cambridge University Press

SCHMEIDLER, K. (2005) „*Kvalita života starších spoluobčanů ve vztahu k jejich mobilitě.*“ *Urbanismus a územní rozvoj.* VIII(2): 31-33.

SILVAM, A., KARUPPANNAN, S. (2008) *Factors Influencing Old Age Persons' Residential Satisfaction: a case study of South Australia.* University of South Australia, Adelaide, 19 s. Dostupné z : <http://www.tasa.org.au/conferences/conferencepapers08/Ageing/Sivan.pdf>, 10.8.2011

- SINTONEN, S. a kol. (2014)** *Health and social care in the community* 22(1), 87–95
School of Business, Lappeenranta University of Technology, Lappeenranta, Finland
- SMITH, A.E. (2009)** *Ageing in Urban Neighbourhoods: Place Attachment and Social Exclusion*. Bristol, UK: Policy Press.
- SVOBODOVÁ, M. (2012)** *Volby a volební chování obyvatel obce Pasečnice*, ČZU v Praze, bakalářská práce
- SÝKOROVÁ, D. (2008)** „Prostor a věci v kontextu stáří.“ *Sociologický časopis / Czech Sociological Review* 44 (2): 401–421.
- SZCZYRBA, Z. (2005)** „Venkovský maloobchod v Česku a jeho nová pozice: diskusní příspěvek k problematice periferních oblastí.“ Pp. 53–60 in Marie Novotná (ed.). *Problémy periferních oblastí*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Přírodovědecká fakulta, katedra sociální geografie a regionálního rozvoje.
- TEMELOVÁ, J., DVOŘÁKOVÁ, N. (2011)** „Residential Satisfaction of Elderly in the City Centre: The Case of Revitalizing Neighbourhoods in Prague.“ *Cities* 29 (5): 310–317.
- TEMELOVÁ, J., NOVÁK, J., POSPÍŠILOVÁ, L., DVOŘÁKOVÁ, N. (2011)** „Každodenní život, denní mobilita a adaptační strategie obyvatel v periferních lokalitách.“ *Sociologický časopis / Czech Sociological Review* 47 (4): 831–858.
- Útvar koncepce a rozvoje města Plzně (2014)** *Demografické analýzy, Věkové složení obyvatelstva městských obvodů Plzně k prosinci 2013*, dostupné z: file:///C:/Users/doma/Downloads/Vek_obyvatel_MO_studie_2014.pdf
- VÁGNEROVÁ, M. (2000)** *Vývojová psychologie: dětství, dospělost, stáří*. Praha: Portál. ISBN 80-7178-308-0.
- VICTOR, CH. (2008)** *The Social World Of Older People: Understanding Loneliness And Social Isolation in Later Life*, Open University Press; 1 edition
- VIDOVIČOVÁ L.; PETROVÁ KAFKOVÁ, M. (2012)** *Aktivity seniorů ve velkých městech: zdraví, prostor a subjektivní kvalita života*. *Sociologický časopis/ Czech Sociological Review* 48(5): 939-963
- VÝROST, J., SLAMĚNÍK, I. (2001)** *Aplikovaná sociální psychologie II*. Praha, GradaPublishing

WAHL, H. (2001) „*Environmental Influences on Aging and Behavior.*“ Pp. 215–237 in James Birren, Klaus Schaie (eds.). *Handbook of the Psychology of Aging*. New York: Academic Press.

WALKER, A. (2010) „*Ageing and Quality of Life in Europe.*“ Pp. 571–586 in Dale Dannefer, Chris Phillipson (eds.). *The SAGE Handbook of Social Gerontology*. Los Angeles: SAGE.

WEIDEMANN, S; ANDERSON, J. R. (1985) *A Conceptual Framework for Residential Satisfaction*. Home Environments. New York : Plenum, s. 153 – 183. ISBN 978-0-306-41976-8.

WHO (2002) *Active ageing: a policy framework* [online]. [cit. 2014-06-11]. Dostupné z: http://whqlibdoc.who.int/hq/2002/WHO_NMH_NPH_02.8.pdf?ua=1

WHO (2007) *Global Age-friendly Cities: A Guide*. World Health Organization, Geneva, 76 s. Dostupné z :

http://www.who.int/ageing/publications/Global_age_friendly_cities_Guide_English.pdf

WIGGINS, R.D., HIGGS, P.F.D., HYDE, M., BLANE, D.B. (2004) *Quality of life in third age: key predictors of CASP-19 measure..* Ageing & Society, 24, č. 5, s. 693 – 708.

12 SEZNAM PŘÍLOH

Příloha A: Otázky polostrukturovaného rozhovoru

Příloha B: Fotogalerie lokality Pasečnice

Příloha C: Fotogalerie lokality Plzeň 4 – Doubravka

Příloha A: Otázky polostrukturovaného rozhovoru

- 1) Jak vypadá Váš běžný den? Kam nejčastěji chodíte? Jaké máte aktivity? Jaké navštěvujete spolky a jací lidé tam chodí?
- 2) Jsou některé aktivity, které byste chtěl/a dělat, ale nemáte možnost? Pokud ano, proč?
- 3) Cítíte se ve svém domě/bytě bezpečně? A co v okolí vašeho bydliště (v obci, čtvrti)?
- 4) Jak často a kam chodíte nakupovat? Je pro Vás vzdálenost obchodu přijatelná? Chodíte nakupovat pěšky nebo cestujete? (denní, týdenní, větší nákupy)
- 5) Jste spokojen s dostupností lékařské péče (praktický lékař, specialisté, nemocnice)?
- 6) Je pro Vás vyhovující dopravní spojení do nejbližšího města? / dostupnost městského centra? Jakých dopravních prostředků za tímto účelem využíváte? Vyhovují Vám intervaly dopravy?
- 7) Jaké jsou problémy lokality, co Vám v místě chybí?
- 8) Jak jste celkově spokojen s lokalitou, ve které žijete?
- 9) Jak často se setkáváte se svojí rodinou (děti, vnoučata, pravnoučata, sourozenci)?
Navštěvujete spíše Vy Vaše příbuzné a nebo oni Vás? Proč?
- 10) Jak často se setkáváte se svými přáteli (sousedy, spolužáky, kolegy ze zaměstnání)? Kde?
- 11) Máte to ke svým příbuzným/ známým blízko? Není pro vás obtížné se k nim dostat? Jak za nimi cestujete?
- 12) Změnila se struktura Vašich přátel po odchodu do důchodu? Pokud ano, jak? Co ještě se pro Vás změnilo po odchodu do důchodu?
- 13) Co vaše sousedské vztahy? Jak vycházíte se sousedy?
- 14) Co si představíte pod pojmem sociální izolace seniorů?
- 15) Cítíte se někdy osaměle?
- 16) Pohlaví
- 17) Věk
- 18) Bydliště – vesnice x město, typ zástavby
- 19) Vzdělání
- 20) V jakém oboru jste pracoval/a (pracujete)

Příloha B: Fotografie lokality Pasečnice

a) Hasičská zbrojnice, veřejná knihovna a nefungující prodejna potravin

zdroj: vlastní fotografie

b) Kaplička a zrekonstruovaná budova školky a městského úřadu

zdroj: vlastní fotografie

c) Výhled na Pasečnici

zdroj: vlastní fotografie

g) Rybník v Pasečnici

zdroj: vlastní fotografie

Příloha C: Fotogalerie lokality Plzeň 4 – Doubravka

a) Panelová zástavba na Doubravce

zdroj: vlastní fotografie

b) Smíšená zástavba

zdroj: vlastní fotografie

c) Zástavba rodinných domů

zdroj: vlastní fotografie

d) Centrum Doubravka

zdroj: http://sdeleni.idnes.cz/centrum-doubravka-nabizi-prostory-k-pronajmu-fos-/zpr_sdeleni.aspx?c=A140304_143310_zpr_sdeleni_ahr